

Α. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

1. Τα δημογραφικά δεδομένα

α. Ο πληθυσμός

Έκταση

- **Ελλάδα:** φτωχή με απαρχαιωμένες παραγωγικές δομές.
- **Σύνορα**
αρχικά : γραμμή Αμβρακικού- Παγασητικού , Βόρειες Σποράδες και Κυκλάδες, κορμός : Ρούμελη, Μοριάς
1864: Ιόνια νησιά
1881 : Θεσσαλία

Η πυκνότητα του πληθυσμού- Κατάσταση χώρας

- 15 (1828) έως 43 (1911) κάτοικοι στο τετραγωνικό χιλιόμετρο ≠ Δ. Ευρώπη: τριψήφιοι αριθμοί
- Εξάντληση του τόπου και των ανθρώπων
- εδάφη εξαντλημένα (υπερβόσκηση , υλοτομία)
- χωράφια χέρσα (εκτεταμένη αγρανάπαυση)
- περιβάλλον δεν βελτιώθηκε την αίσθηση εγκατάλειψης

Κίνηση πληθυσμού

- Αύξηση πληθυσμού με γρήγορους ρυθμούς
- οικονομικές δυνατότητες : περιορισμένες
- παραγωγικά πλεονάσματα: πενιχρά
- ναυτικός αποκλεισμός από τους Αγγλο- Γάλλους (1854 στη διάρκεια του Κριμαϊκού)→ πείνα, αρρώστια, ανθρώπινες απώλειες

ΕΡΩΤΗΣΗ

Χρησιμοποιώντας τα στοιχεία που δίνονται στον παρακάτω πίνακα και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις, να δικαιολογήσετε την αύξηση της έκτασης και του πληθυσμού της Ελλάδας, αναφέροντας τα ιστορικά γεγονότα τα οποία οδήγησαν στην αύξηση αυτή.

ΠΙΝΑΚΑΣ

Εξέλιξη της έκτασης και του πληθυσμού της Ελλάδας (1838- 1920)

ΕΤΟΣ	ΕΚΤΑΣΗ (σε τετρ. χλμ.)	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
1838	47.516	752.000
1871	50.211	1.480.000
1881	63.606	2.004.000
1914	120.000	4.818.000
1920	150.833	5.531.000

β. Οι μετακινήσεις μέσα και έξω από την Ελλάδα

Εσωτερική κινητικότητα / μετακίνηση σε πόλεις

- Διεύρυνση πόλεων
- **Αλλά** χωρίς ομοιότητα με τα βιομηχανικά, εμπορικά, χρηματιστικά, αστικά κέντρα της Δύσης.
- Έμοιαζαν με μεγάλα χωριά
- Η μετακίνηση στα αστικά κέντρα δε στόχευε σε μόνιμη εγκατάσταση λόγω αργής ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων.

μεταναστεύσεις

- Προς τα λιμάνια της Ανατολικής Μεσογείου και της Μαύρης Θάλασσας, προς το Δούναβη, τη Νότια Ρωσία, τη Μικρά Ασία και την Αίγυπτο
- Τέλος του 19ου αιώνα - αρχές του 20ού: προς Αμερική (λόγω σταφιδικής κρίσης)

Διευκρινίσεις

- **Απαρχαιωμένες παραγωγικές δομές:** παραγωγικές δομές είναι τα στοιχεία στα οποία στηρίζεται η παραγωγή(τρόπος καλλιέργειας, τρόπος μεταποίησης προϊόντων, μεταφορές προϊόντων κλπ. Όταν οι παραγωγικές δομές είναι απαρχαιωμένες τότε τα εργαλεία, οι μέθοδοι καλλιέργειας και μεταποίησης και οι μεταφορές δεν έχουν εξελιχθεί. (π.χ. χρησιμοποιείται το άροτρο και όχι γεωργικά μηχανήματα, φυσικά λιπάσματα και όχι χημικά, χρησιμοποίηση ζώων στις χερσαίες μεταφορές)
- **Σποράδες:** Σκιάθος, Σκόπελος, Αλόνησος, Σκύρος
- **Ιόνια νησιά:** Βρίσκονταν υπό την κατοχή της Αγγλίας , η οποία τα παραχώρησε στην Ελλάδα με την άνοδο στον θρόνο του Γεωργίου του Α΄
- **Θεσσαλία:** Βρισκόταν υπό οθωμανική κατοχή , παραχωρήθηκε στην Ελλάδα με το Συνέδριο του Βερολίνου (1881)
- **Αγρανάπαυση:** η προσωρινή διακοπή της καλλιέργειας ενός αγρού για να αποκτήσει ξανά την παραγωγικότητα του.
- **Δημογραφική εξέλιξη:** οι μεταβολές του πληθυσμού
- **Πυκνότητα πληθυσμού:** Είναι όρος που χρησιμοποιείται στη Δημογραφία και αναφέρεται στον αριθμό των κατοίκων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο
- **Κριμαϊκός πόλεμος:** Αφορμή του Κριμαϊκού πολέμου (1853-56) υπήρξε η διαφωνία μεταξύ καθολικών και ορθοδόξων (Γαλλίας-Ρωσίας) για το καθεστώς των Αγίων Τόπων, αλλά οι βαθύτερες αιτίες του βρίσκονται στο μεγάλο ανταγωνισμό των Δυνάμεων στην περιοχή αυτή της Μεσογείου. Ακολούθησε γενικευμένη σύρραξη, με τη συμμετοχή της Αγγλίας, της Τουρκίας και της Αυστρίας στο αντιρωσικό μέτωπο. Η Ρωσία ηττήθηκε και υποχρεώθηκε να παραχωρήσει ορισμένα εδάφη ενώ το διεθνές κύρος της μειώθηκε σημαντικά. Στην Ελλάδα ο πόλεμος προκάλεσε ενθουσιασμό και έφερε δύο αποτυχημένες προσπάθειες απελευθέρωσης, στην Άρτα και τη Θεσσαλία. Οι Αγγλογάλλοι, για αντίποινα, απέκλεισαν το λιμάνι του Πειραιά (1854), με ολέθριες συνέπειες για τον πληθυσμό και την οικονομία
- **Σταφιδική κρίση:** Οικονομική κρίση που προκλήθηκε από την υπερπαραγωγή σταφίδας και το ταυτόχρονο κλείσιμο της Γαλλικής αγοράς, από την οποία οι Έλληνες σταφιδοπαραγωγοί περίμεναν τη μόνιμη απορρόφησή της. Οι συνέπειες αυτού του γεγονότος υπήρξαν καταστροφικές για τη χώρα εφόσον πλέον υπήρχε ένα μόνιμο ετήσιο πλεόνασμα στην παραγωγή της κορινθιακής σταφίδας, το οποίο ήταν αδύνατον να καταναλωθεί
- **Υλοτομία:** κοπή δέντρων για εκμετάλλευση

2. Οι παραγωγικές δυνάμεις μέσα και έξω από την Ελλάδα και η «Μεγάλη Ιδέα»	
Εσωτερικοί οικονομικοί λόγοι στασιμότητας	• Η Ελλάδα μοιάζει περισσότερο με την Ανατολή • Απουσία ισχυρών κέντρων ανάπτυξης • Απουσία «ατμομηχανών» της οικονομικής και τεχνικής προόδου. ✓ πρώτες ύλες ✓ πλεονάζον ειδικευμένο ή φθινό εργατικό δυναμικό ✓ η συσσώρευση κεφαλαίου, ιδιωτικού και δημόσιου ✓ η εσωτερική αγορά περιορισμένη έως ασήμαντη
Εξωτερικοί οικονομικοί λόγοι στασιμότητας	• η χώρα ανταγωνιζόταν τον εαυτό της. • έξω από τα σύνορά υπήρχαν ισχυρά κέντρα ελληνισμού, πνευματικά, οικονομικά, παραγωγικά (από την Ουκρανία ως το Σουδάν, από το Δούναβη ως τον Καύκασο και από τη Σμύρνη ως την Κιλικία) • Για τους Έλληνες των περιοχών αυτών το μικρό ελληνικό βασίλειο ήταν ένας φτωχός συγγενής • προς το τέλος του 19ου αιώνα: αλλαγή στάσης ομογενών λόγω δυσμενών οικονομικών και πολιτικών συνθηκών
Εσωτερικοί πολιτικοί και ιδεολογικοί λόγοι στασιμότητας	• η πρόσδος του εκτός των εθνικών συνόρων ελληνισμού ενίσχυε την ιδέα ότι το υπάρχον κράτος ήταν μία ημιτελής κατασκευή • Ανάπτυξη «Μεγάλης Ιδέας» →προσδοκίες για ολοκλήρωση του εθνικού οράματος, διεύρυνση των συνόρων. • επιπτώσεις «Μεγάλης Ιδέας» στον πολιτικό και οικονομικό χώρο (περίπτωση Κρήτης, Μακεδονίας) • Οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν είχαν στραμμένο το ενδιαφέρον τους, αποκλειστικά στα εσωτερικά ζητήματα (οικονομική ανόρθωση και τη γεφύρωση του χάσματος με τη Δύση) • συχνά οικονομικές πρωτοβουλίες έρμαια των εθνικών κρίσεων.

Διευκρινίσεις

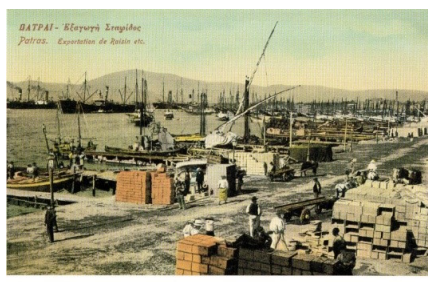
- **Μεγάλη Ιδέα:** Η εθνική ιδεολογία των Ελλήνων από το 1840 έως το 1922. Η ανάπτυξη της ήταν αποτέλεσμα της απογοήτευσης που δοκίμασαν οι Έλληνες με την απελευθέρωση μιας μικρής γωνιάς της ελληνικής γης που δεν μπορούσε να ικανοποιήσει τους εθνικούς πόθους τους, αλλά αποτελούσε μια ημιτελή κατασκευή. Έτσι, η ανάκτηση των εδαφών που κατοικούνταν από Έλληνες κι είχαν μείνει έξω από το ελληνικό βασίλειο να γίνει αντικείμενο των εθνικών βλέψεων. Όλα τα ελληνικά κόμματα στήριζαν την πολιτική τους επάνω στη Μεγάλη Ιδέα και έτσι, ουσιαστικά, η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας ταυτίστηκε με το μεγαλοϊδεατισμό, που ήταν απογυμνωμένος από κάθε ρεαλιστικό πνεύμα. Η έντονη παρουσία της εθνικής αυτής ιδεολογίας είχε επιπτώσεις στον πολιτικό και οικονομικό χώρο καθώς οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν είχαν στραμμένο το ενδιαφέρον τους, μέσα σ' αυτές τις συνθήκες, αποκλειστικά στα εσωτερικά ζητήματα, στην οικονομική ανόρθωση και τη γεφύρωση του χάσματος με τη Δύση.

Ορισμός

- ❖ **Μεγάλη Ιδέα**

B. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 19ο ΑΙΩΝΑ	
1. Το εμπόριο	
Αιτίες καθήλωσης του εσωτερικού εμπορίου το 19^ο αιώνα	• Τα οικονομικά μεγέθη της χώρας • ο μικρός πληθυσμός • η περιορισμένη αγοραστική δυνατότητα των κατοίκων της • η απουσία παραγωγικών μονάδων μεγάλου μεγέθους. ✓ Τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα: στις πόλεις μια άξια λόγου εμπορική κίνηση λόγω τροφοδοσίας από εισαγόμενα προϊόντα.
εξωτερικό εμπόριο	• μέχρι το 1913, το εμπόριο ήταν κυρίως εξωτερικό • ήταν μόνιμα παθητικό (η Ελλάδα αγόραζε από το εξωτερικό πολύ περισσότερα από όσα πωλούσε) → πρόβλημα στο ισοζύγιο πληρωμών • η σημασία του εμπορίου ήταν μεγάλη ✓ αντιμετώπιση του επισιτιστικού προβλήματος ✓ αξιόπιστη πηγή εσόδων για τα δημόσια ταμεία (Τα έσοδα των τελωνείων αποτελούσαν σημαντικό ποσοστό των δημοσίων εσόδων)
Ανάπτυξη εξωτερικού εμπορίου	• Ήταν ανάλογη με τη βελτίωση των εθνικών οικονομικών μεγεθών και με τους ρυθμούς ανάπτυξης της διεθνούς εμπορικής κίνησης • Εντυπωσιακή η αύξηση της αξίας των συναλλαγών ✓ 1851: συνολική αξία των εισαγωγών και εξαγωγών 36.000.000 χρυσές δραχμές ✓ 1901 : 235.000.000 ✓ 1911: 315.000.000 • Στην αύξηση συνέβαλαν ✓ η προσάρτηση των Ιόνιων νησιών και της Θεσσαλίας ✓ ο πληθυσμός της αυξήθηκε κατά 2,5 φορές.
Εξαγωγές	• Το μεγαλύτερο μέρος του εξωτερικού εμπορίου αφορούσε γεωργικά προϊόντα (περισσότερο από τα 2/3 του συνόλου, ήταν γεωργικά προϊόντα) • στη δεκαετία 1900-1910 ήταν τα 3/4 των συνολικών εξαγωγών • σταφίδα (1/2 των συνολικών εξαγωγών) • ελαιόλαδο • μετά το 1900 κρασί.
	• μικρές ποσότητες φυτικών προϊόντων για βιομηχανική επεξεργασία (π.χ. βαμβάκι την εποχή του αμερικανικού εμφυλίου πολέμου , καπνός (2-3% των εξαγωγών) • μέχρι το 1880 : κατεργασμένα δέρματα • Πρώτες ύλες μεταλλευτικά προϊόντα(από το τέλος του 19ου αιώνα πλησίαζαν το 1/5 της συνολικής αξίας των εξαγωγών: μόλυβδος, μαγγανιούχα μεταλλεύματα, σμύριδα , θηραϊκή γη. • Ασήμαντες οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων

εισαγωγές	• αγροτικά είδη το 1/3 του συνόλου ✓ δημητριακά ✓ σιτάρι (η εγχώρια παραγωγή δεν κάλυπτε τις επισιτιστικές ανάγκες του πληθυσμού) • βιομηχανικά προϊόντα : ✓ υφάσματα ✓ νήματα ✓ προοδευτικά μεγάλωναν τα ποσοστά των ορυκτών (άνθρακας), της ξυλείας, των χημικών προϊόντων και των μηχανημάτων
Χώρες συναλλαγής	• Κυρίως τα βιομηχανικά κράτη της Δυτικής Ευρώπης ✓ Αγγλία (σταφίδα, μόλυβδος) ✓ Γαλλία ✓ Βέλγιο • οι εμπορικές σχέσεις με την Οθωμανική αυτοκρατορία μικρότερες σε όγκο και αξία
Ελληνική δραστηριότητα στο εξωτερικό	• δεν περιοριζόταν στα σύνορα του ελληνικού κράτους • Ισχυροί ελληνικοί εμπορικοί οίκοι είχαν επεκτείνει τις δραστηριότητές τους σε Νότια Ρωσία, χώρες Δούναβη , Κωνσταντινούπολη , άλλα λιμάνια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, Σμύρνη Αλεξάνδρεια • οι εμπορικές δραστηριότητες των Ελλήνων αναπτύσσονταν ανταγωνιστικά με εγχώριους εμπόρους και εμπορικούς οίκους των ισχυρών βιομηχανικών κρατών της Δύσης

Εξαγωγή σταφίδας από το λιμάνι.
(Εκδ. Η. Συναθής)

Διευκρινίσεις

- **απουσία παραγωγικών μονάδων μεγάλου μεγέθους:** οι βιομηχανικές μονάδες είχαν μικρή δυναμικότητα
- **Ισοζύγιο πληρωμών:** Η σχέση ανάμεσα στην αξία των εισαγωγών και εξαγωγών αγαθών, που πραγματοποιεί μια χώρα με άλλα κράτη. Για την Ελλάδα, υπήρξε μονίμως παθητικό κατά το 19ο αιώνα, δηλαδή το ελληνικό κράτος αγόραζε από το εξωτερικό πολύ περισσότερα από όσα πουλούσε εκεί.
- **επισιτιστικό πρόβλημα:** ανεπάρκεια παραγόμενων σιτηρών που δεν κάλυπταν τις ανάγκες διατροφής. Το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε με εισαγωγές σιτηρών από το εξωτερικό
- **έσοδα τελωνείων:** πρόκειται για φόρους που επιβάλλονταν στα εισαγόμενα και εξαγόμενα προϊόντα
- **σμίριδα:** ορυκτό μαύρου ή γκριζού χρώματος, μεγάλης σκληρότητας, που χρησιμοποιείται σε σκόνη για τη λείανση μαρμάρων ή μετάλλων
- **Θηραϊκή γη:** Πέτρωμα, προϊόν ηφαιστειακής έκρηξης που εξορύσσεται στη νήσο Θήρα. Χρησιμοποιήθηκε ως οικοδομικό υλικό σε μεγάλα έργα.

Ορυχείο θηραϊκής γης Μεγαλοχωρίου

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να παρουσιάσετε τις συνθήκες που επικρατούν στο εσωτερικό εμπόριο του νέου ελληνικού κράτους κατά τον 19ο αιώνα, βασιζόμενοι στις ιστορικές γνώσεις και τις πληροφορίες του κειμένου στη σελ. 17 του

βιβλίου.

2.Χρησιμοποιώντας τα στοιχεία που δίνονται στον πίνακα 3 της σελ.19 του σχολικού βιβλίου και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις, να περιγράψετε την πορεία του εξωτερικού εμπορίου της Ελλάδας στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα έως το 1910.

Εξετάσεις ομογενών 2003

2. Η εμπορική ναυτιλία	
Αιτίες ανάπτυξης (πριν από την Ελληνική Επανάσταση)	• 18ος αιώνας: σημαντική ναυτιλιακή και εμπορική δραστηριότητα • Συγκυρίες ✓ έξοδος της Ρωσίας στη Μαύρη Θάλασσα ✓ ανάπτυξη εμπορίου στα λιμάνια της περιοχής (Οδησσό) και της Μεσογείου. ✓ συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) μεταξύ της Ρωσίας και Οθωμανικής αυτοκρατορίας: τα χριστιανικά -ελληνικά- πλοία προστατεύονταν από τη ρωσική ισχύ ✓ Γαλλική Επανάσταση- Ναπολεόντειοι πόλεμοι , διάσπαση του ηπειρωτικού αποκλεισμού από το αγγλικό ναυτικό στα γαλλικά λιμάνια, εξαφάνιση γαλλικών πλοίων από Ανατολική Μεσόγειο
Αιτίες παρακμής (κατά τη διάρκεια της Επανάστασης)	• 1821-1830: δύσκολα χρόνια(Ελληνική Επανάσταση) • ο ελληνικός εμπορικός στόλος μετατράπηκε σε πολεμικό • οι δρόμοι του εμπορίου έκλεισαν • τα παραδοσιακά ναυτικά κέντρα γνώρισαν την καταστροφή (Ψαρά, Γαλαξίδι) ή την παρακμή • έμεινε η προδιάθεση για τη θάλασσα και η γνώση των ναυτικών υποθέσεων.
Νέα εμπορικά κέντρα (μετά την Ελληνική Επανάσταση)	• Στο ελληνικό κράτος αναδείχθηκαν νέα εμπορικά κέντρα. • Το πιο σημαντικό: η Σύρος ✓ στη διάρκεια της Επανάστασης δέχθηκε κύματα προσφύγων, κυρίως από τη Χίο ✓ στρατηγική θέση του νησιού: στο κέντρο του Αιγαίου ,πάνω στις διαδρομές που συνέδεαν τα Στενά και τη Μαύρη Θάλασσα με τους μεσογειακούς δρόμους του εμπορίου • η δυναμική παρουσία ελληνικών παροικιών στα εμπορικά κέντρα της περιοχής: λιμάνια της Νότιας Ρωσίας, εκβολές Δούναβη, Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη, Αίγυπτο
Πορεία ελληνικής ναυτιλίας-συντελεστές ανάπτυξης	• 19ος αιώνας: ανοδική πορεία. • Αύξηση του αριθμού και της χωρητικότητας των πλοίων • 1840:συνολική χωρητικότητα 100.000 τόνοι • 1866: χωρητικότητα πάνω από 300.000 τόνους. • έντονες αυξομειώσεις στην περίοδο αντικατάστασης ελληνικών ιστιοφόρων από ατμόπλοια • εθνικά δημόσια έργα εξυπηρέτησαν τη ναυτιλιακή δραστηριότητα: • λιμάνια,σύστημα φάρων→ ασφαλέστερη τη ναυσιπλοΐα στις ελληνικές θάλασσες.
Ατμοπλοΐα	• μέσα 19ου αιώνα: πρωτοβουλίες και συγκροτημένες προσπάθειες για την είσοδο της ελληνικής ναυτιλίας στην εποχή του ατμού ✓ απαιτούνταν σημαντικά κεφάλαια → ανατροπή παραδοσιακών εφοπλιστικών σχέσεων → αναζήτηση κεφαλαίων μέσω εταιρειών ✓ Το κράτος, οι τράπεζες (η Εθνική Τράπεζα ιδιαίτερα) και οι ομογενείς συμμετείχαν ενεργά στις πρωτοβουλίες • Αλλά αναστολή ανάπτυξης ελληνικής ατμοπλοΐας ✓ περιορισμένη διαθεσιμότητα κεφαλαίων ✓ αυξημένος επιχειρηματικός κίνδυνος • τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα: αισθητή παρουσία ✓ 1890 : 97 ελληνικά ατμόπλοια ✓ 1901 : 191 ατμόπλοια ✓ 1912: 389 ατμόπλοια • Αιτίες ✓ κυριαρχία Ελλήνων επιχειρηματιών στις μεταφορές στην περιοχή του Δέλτα του Δούναβη

	✓ κίνηση στο ίδιο το ποτάμι
Συνέπειες Α' Παγκοσμίου	• καταστροφές , μεγάλες οικονομικές και πολιτικές αλλαγές στα κράτη του Ευξείνου Πόντου, μετέβαλαν τα δεδομένα • 1919: ο ελληνικός εμπορικός στόλος είχε υποδιπλασιαστεί, σε σχέση με το 1914

Διευκρινίσεις

- **Συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζή:** Προέβλεπε ότι πλοία με ρωσική σημαία μπορούσαν να καταπλέουν και να εμπορεύονται ελεύθερα σε λιμάνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όρο που εκμεταλλεύτηκαν οι Έλληνες υψώνοντας ρωσική σημαία στα πλοία τους.
- **Παραδοσιακές εφοπλιστικές σχέσεις:** κατά την περίοδο των ιστιοφόρων, για την κατασκευή των πλοίων και τη διεξαγωγή του εμπορίου συνέπρατταν φυσικά πρόσωπα, εργαζόμενοι και χρηματοδότες και μοιράζονταν τα κέρδη. Αυτό ήταν το λεγόμενο συντροφικό σύστημα.

Ιστιοφόρα σε ελληνικό λιμάνι

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και το περιεχόμενο της πηγής που ακολουθεί να παρουσιάσετε τις προσπάθειες που έγιναν και τους παράγοντες που συντέλεσαν στην ανάπτυξη της εμπορικής ναυτιλίας στο ελληνικό κράτος κατά τον 19ο αιώνα.

Η ελληνική εμπορική ναυτιλία τον 19ο αιώνα

“Στη μετεπαναστατική περίοδο η εμπορική ναυτιλία ήταν ο μόνος τομέας της χώρας που κατόρθωσε γρήγορα να επανακτήσει την παλιά ζωτικότητα του... Με την αποκατάσταση της ειρήνης ιδρύθηκαν νέα ναυπηγεία σε πολλά νησιά και λιμάνια... Στην αρχή οι ναυπηγικές επιχειρήσεις στηρίχτηκαν στο παλιό συντροφικό σύστημα: καπεταναίοι, ναυτικοί, караβομαραγκοί και ξυλέμποροι συνεταιριζόνταν, συνταίριαζαν επαγγελματικές ικανότητες και μοιράζονταν τα κέρδη. Όπως και προεπαναστατικά, οι πλούσιοι Έλληνες της διασποράς έκαναν συχνά επενδύσεις στις ελληνικές ναυτιλιακές επιχειρήσεις... Μετά την Επανάσταση , η Σύρος και, αργότερα, ο Πειραιάς έγιναν τα κύρια εμπορικά κέντρα... Η ζωτικότητα του νησιού (Σύρου) ήταν τόσο μεγάλη, που σε περίοδο πενήντα χρόνων (1830-1880), είχαν εγγραφεί εκεί 5.600 πλοία περίπου, τα περισσότερα τοπικής κατασκευής. Στη Σύρο ιδρύθηκε το 1857 και η πρώτη ατμοπλοϊκή εταιρεία της Ελλάδος.”

Γ. Λεονταρίτης, Ελληνική εμπορική ναυτιλία (1453-1850), σσ. 62-63

2. Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και τα στοιχεία του πίνακα 5 στη σελίδα 22 του σχολικού βιβλίου , να παρουσιάσετε την εξέλιξη της ελληνικής ναυτιλίας κατά την περίοδο 1840-1910.

3. Η διανομή των εθνικών κτημάτων	
«Εθνικές γαίες»	• το ζήτημα των «εθνικών γαιών»: πρόβλημα που κληροδότησε η οθωμανική κατοχή στο νέο ελληνικό κράτος • Ορισμός: ακίνητες, κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών στις περιοχές που περιήλθαν στον έλεγχο του ελληνικού κράτους. Η γη ανήκε είτε στο οθωμανικό δημόσιο είτε σε μουσουλμανικά ιδρύματα είτε σε ιδιώτες
Σημασία	• Οι περιουσίες περιήλθαν στην κυριότητα του ελληνικού κράτους «επαναστατικό δικαίω». • το μόνο κεφάλαιο στη διάρκεια του πολέμου για τις ελληνικές επαναστατικές κυβερνήσεις • υποθήκη για τη σύναψη δανείων • μέσα εξασφάλισης εσόδων, μέσω της εκποίησης τους • έκταση : κατά προσέγγιση 4.000.000 έως 5.000.000 στρέμματα (το σχετικό με την

	έγγειο ιδιοκτησία οθωμανικό καθεστώς οι μηχανισμοί απογραφής των περιουσιακών στοιχείων ήταν περίπλοκα)
Δυσκολίες διανομής	Οι παλιοί καλλιεργητές • είχαν δικαιώματα εκμετάλλευσης της γης από τα προεπαναστατικά χρόνια • Καλλιεργούσαν για πολλές γενιές τα χωράφια • Πλήρωναν το φόρο επί της παραγωγής, τη δεκάτη • είχαν ισχυρά δικαιώματα ιδιοκτησίας πάνω στη γη • Η εξαγορά προϋπέθετε ξεκάθαρους τίτλους ιδιοκτησίας- Επάλληλα δικαιώματα επί της γης Στη Στερεά Ελλάδα • ένα τμήμα των εθνικών γαιών πέρασαν άμεσα στα χέρια ιδιωτών με απευθείας εξαγορά από τους οθωμανούς ιδιοκτήτες τους σε χαμηλή τιμή • το κράτος έχανε την ευκαιρία της διαμεσολάβησης και της αποκόμισης προσόδων. καταπατήσεις σε εποχές ταραχών και κρίσης - αμφισβητούμενα πιστοποιητικά ιδιοκτησίας. • Αντικατάσταση του οθωμανικού δικαίου από το βυζαντινορωμαϊκό- περιθώρια για ατασθαλίες
πολυτεμαχισμό των εθνικών γαιών	• πολυτεμαχισμός σε μικρές ή μεσαίες ιδιοκτησίες και όχι στη συγκέντρωση μεγάλων κτημάτων στα χέρια λίγων κεφαλαιούχων • Αίτια ✓ έλλειψη μεγάλων κεφαλαίων ✓ τάση απόκτησης ακίνητης περιουσίας στις πόλεις, στην Αθήνα ιδιαίτερα. • Αποτελέσματα ✓ Άμβλυνση αντιθέσεων/ απουσία κοινωνικών εντάσεων ✓ η δημιουργία μικρών ιδιοκτησιών → ανάπτυξη συστήματος πολιτικής προστασίας: τοπικοί πολιτευτές, παρέμβαση στους κυβερνητικούς μηχανισμούς του κράτους. (όπως οι προεστοί στην προεπαναστατική περίοδο)
Αντιμετώπιση του προβλήματος- Αποτελέσματα	• νομοθετικές ρυθμίσεις (1870-1871) • στόχος ✓ να εξασφαλιστούν οι ακτήμονες χωρικοί ✓ το κράτος να εξασφαλίσει μέσω της εκποίησης τα μεγαλύτερα δυνατά έσοδα • αντιφατικοί οι στόχοι / μόνο ο πρώτος επιτεύχθηκε σε ικανοποιητικό βαθμό • οι ρυθμίσεις προέβλεπαν αγορά με ανώτατο όριο τα 80 στρέμματα για ξηρικά εδάφη και τα 40 στρέμματα για αρδευόμενα. • 1870 -1911: διανεμήθηκαν 2.650.000 στρέμματα - 370.000 παραχωρητήρια • οι δυνατότητες των αγροτών για απόκτηση καλλιεργήσιμης έκτασης ήταν περιορισμένες και ο πολυτεμαχισμός της γης μεγάλος
	• σημαντική διανομή • μόνο το 50% του αντιτίμου πληρώθηκε στο Κράτος

Αγροτικές καλλιέργειες στην Ελλάδα του 19ου αιώνα

Διευκρινίσεις

- **Δικαίωμα νομής (εκμετάλλευσης):** το δικαίωμα καλλιέργειας του κτήματος που δημιουργούσε δικαιώματα στον καλλιεργητή, όταν η εκμετάλλευση ήταν μακροχρόνια
- **«επαναστατικό δικαίω»:** η Επανάσταση διαμόρφωσε ένα νέο καθεστώς, στο οποίο το δίκαιο πήγαζε από την επικράτησή της. Έτσι τα οθωμανικά κτήματα έγιναν περιουσία του ελληνικού δημοσίου.
- **Υποθήκη:** αξία που χρησιμοποιείται ως εγγύηση για τη σύναψη δανείων
- **Εκποίηση:** πώληση
- **Έγγεια ιδιοκτησία:** ιδιοκτησία της γης

- **επάλληλα δικαιώματα επί της γης** :διαφορετικά δικαιώματα που ασκούνται ταυτόχρονα στο ίδιο έδαφος από διαφορετικά φυσικά ή νομικά πρόσωπα.
- **Νομοθετικές ρυθμίσεις κατά την περίοδο 1870-1871**: Έγιναν από την κυβέρνηση Κουμουνδούρου.
- **Ξερικός**: 1.(για γεωργικές εκτάσεις) αυτός που δεν αρδεύεται, που δεν ποτίζεται από νερά πηγής ή ποταμού 2.(για φυτά και γεωργικά προϊόντα) αυτός που αναπτύσσεται χωρίς νερό

Ορισμοί

❖ «Εθνικές γαίες»

ΕΡΩΤΗΣΗ 1

Αντλώντας στοιχεία από το παρακάτω κείμενο και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις να επισημάνετε τα προβλήματα που ανέκυπταν στο ζήτημα της διανομής των εθνικών γαιών πριν από το 1870-71.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Η εκμετάλλευση και η αξιοποίηση [των εθνικών γαιών] αποτέλεσαν ένα από τα πιο καφτά πολιτικά προβλήματα της χώρας, για ένα σχεδόν αιώνα [...]. Ως το τέλος του [19ου] αιώνα, το πιο επείγον υπήρξε το πρόβλημα της παραχώρησης των εδαφών στους φτωχούς άκληρους αγρότες. Αλλά οι αγώνες που έγιναν για την κατανομή των εδαφών και η αντίδραση εκείνων που επωφελούνταν από τη συγκεχυμένη κατάσταση που επικρατούσε στη διαχείριση των εθνικών γαιών, επιβράδυναν τη διανομή [...]. Η έγγεια προσόδος, που τελικά εισέπραττε το Κράτος, ήταν εξαιρετικά χαμηλή για την πλειοψηφία των χωρικών που κατείχαν τις εθνικές γαίες. Έτσι, οι ειδικές συνθήκες μίσθωσης των γαιών εξομοιώνουν σχεδόν τον κάτοχό τους με το μικροϊδιοκτήτη που έχει πλήρη κυριότητα. Πραγματικά, το Κράτος (ο ιδιοκτήτης της γης), δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση να ταυτιστεί μ' έναν απόντα ιδιοκτήτη, έστω και μόνον από το γεγονός της πολύ μειωμένης «έγγειας προσόδου» που εισπράττονταν [...]. Το Κράτος, σαν ιδιοκτήτης, είναι ανίκανο να επιτελέσει τον κύριο οικονομικό και «τυπικό» ρόλο του ιδιοκτήτη που ζει εκτός έδρας: να καθορίσει δηλαδή τους τρόπους εξαγωγής της εγγείας προσόδου. Πιο σημαντικό είναι πως ο εκμισθωτής, ο μικροκαλλιεργητής με τα διασφαλισμένα οικονομικά δικαιώματα, λειτουργεί απέναντι στη γη σαν να ήταν δικαιωματικά ο νόμιμος ιδιοκτήτης της. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, λοιπόν, έγινε ο σφετερισμός των μισών περίπου εθνικών γαιών. Κ. Τσουκαλά, Εξάρτηση και αναπαραγωγή (Αθήνα, 1977), σελ. 73-74.

Εξετάσεις Ομογενών 2006

ΕΡΩΤΗΣΗ 2

Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα παρακάτω κείμενα που σας δίνονται, να αναφερθείτε στις νομοθετικές ρυθμίσεις του 1870-1871 και του 1917 για την επίλυση του αγροτικού ζητήματος στην Ελλάδα, και ειδικότερα: α. στους στόχους και το περιεχόμενο των ρυθμίσεων (μονάδες 15) β. στην υλοποίησή τους (μονάδες 10). Μονάδες 25 ημερ .2016

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

Οι λόγοι που ωθούν την κυβέρνηση Κουμουνδούρου στη σημαντική αυτή θεσμική μεταβολή είναι πολλοί. α) Λόγοι οικονομικοί: Με την αγροτική μεταρρύθμιση του 1871 το κράτος επιχειρεί να επαυξήσει τα δικά του έσοδα από τα ποσά της εξαγοράς, όπως και των τραπεζών και των εμπορικών ομάδων, καθώς έρχεται να ενισχύσει τις φυτείες και το μικρό ή μεσαίο οικογενειακό κλήρο. Με την επέκταση των εξαγωγών του αγροτικού προϊόντος των φυτειών, οι εμπορικές ομάδες θα δουν μια ταχεία ανάπτυξή τους, ενώ ταυτόχρονα θα ενισχυθεί ο ρόλος τους στη δανειοδότηση των τρεχουσών αναγκών των νέων τώρα μικροπαραγωγών. Με την παραχώρηση της δημόσιας γης, το κράτος θα στερηθεί το 25% της ακαθάριστης παραγωγής, αλλά θα αποκτήσει νέες πηγές εσόδων, τους φόρους και τους δασμούς, που θα επιβληθούν στο αυξημένο τώρα αγροτικό προϊόν των φυτειών, καθώς θα έχουμε μια επέκταση της επιχειρηματικής δραστηριότητας και αύξηση της παραγωγής. β) Λόγοι κοινωνικοί: Αν και δεν υπάρχει κάποιο συγκροτημένο κίνημα ακτημόνων, οι καταπατήσεις των εθνικών και εκκλησιαστικών γαιών εκ μέρους μη κληρούχων ή μικροϊδιοκτητών σε διάφορες περιοχές της χώρας, ιδιαίτερα στην Πελοπόννησο, που δημιουργούν εστίες εντάσεων, συνηγορούν για την προικοδότηση αυτών των κοινωνικών ομάδων με «λαχίδια»* εθνικής γης. [...] Το όλο εγχείρημα μπορούμε να το δούμε ως ένα μέρος της όλης προσπάθειας του Α. Κουμουνδούρου, που αγκαλιάζει την περίοδο 1860-1880 και αποσκοπεί με την ανάπτυξη της γεωργίας [...] στην προώθηση της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα.

*λαχίδια: τεμάχια γης.

Θ. Καλαφάτης, «Η αγροτική οικονομία. Όψεις της αγροτικής ανάπτυξης», Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, τ.5, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2003, σ. 72.

ΚΕΙΜΕΝΟ Β

Πρόθεση των Φιλελευθέρων ήταν να ενισχύσουν το εθνικό φρόνημα των χωρικών, βασικής πηγής οπλιτών για τους επερχόμενους πολέμους, αλλά και να ενισχύσουν την έλξη που ασκούσε το ελληνικό εθνικό πρόγραμμα μεταξύ των ποικίλων χριστιανικών πληθυσμών της Βόρειας Ελλάδας. Η ρητή υπόσχεση μιας εκτεταμένης αγροτικής μεταρρύθμισης εντάσσεται στην πολιτική αυτή, η οποία είχε άμεσα θετικά αποτελέσματα και προς τις δύο κατευθύνσεις. Αρχικά, η απαλλοτρίωση των τσιφλικιών (ειδικώς βεβαίως των χριστιανών γαιοκτημόνων) προβλεπόταν να γίνει εκουσίως, με διάφορα προγράμματα χρηματοδότησης των ακτημόνων αγοραστών και με αργούς ρυθμούς. Η όξυνση, όμως, των ενδοαστικών συγκρούσεων και ο Διχασμός του πολιτικού κόσμου έσπρωξε την Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης να υιοθετήσει ένα πιο ριζοσπαστικό πρόγραμμα υποχρεωτικής απαλλοτρίωσης.

Σ. Δ. Πετμεζάς, «Αγροτική οικονομία. Τα όρια του μοντέλου αγροτικής ανάπτυξης του 19ου αιώνα», στο Χ. Χατζηιωσήφ (επιμ.), Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα. Όψεις πολιτικής και οικονομικής ιστορίας 1900-1940, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2009, σ. 219.

ΚΕΙΜΕΝΟ Γ

Η λύση που επελέγη ήταν η αναπαραγωγή, στη Βόρειο Ελλάδα, του νοτιοελλαδικού κοινωνικού προτύπου, το οποίο στηριζόταν στη μικρή ιδιοκτησία και την οικογενειακή αγροτική εκμετάλλευση. Το πρότυπο αυτό είχε αποδειχτεί αρκετά επιτυχημένο, αν όχι από οικονομική οπωσδήποτε από πολιτική άποψη, καθώς είχε συμβάλει [...] στη σταθεροποίηση της κρατικής εξουσίας και του πολιτεύματος. Η διανομή γης ήταν το κυριότερο όπλο που διέθετε το ελληνικό κράτος προκειμένου να νομιμοποιήσει την κυριαρχία του στη Βόρειο Ελλάδα. [...] Η αγροτική μεταρρύθμιση άρχισε τελικά να υλοποιείται από το 1923 και ύστερα [...]. Η γη που διένειμε τότε το κράτος ανήκε προηγουμένως κυρίως σε Τούρκους και Βουλγάρους που είχαν αποχωρήσει, στο πλαίσιο της ανταλλαγής των πληθυσμών, αλλά και σε έλληνες μεγαλογαιοκτήμονες.

Α. Φραγκιάδης, Ελληνική οικονομία 19ος – 20ός αιώνας. Από τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση της Ευρώπης, Αθήνα, Νεφέλη 2007, σσ. 130-131.

4. Η εκμετάλλευση των ορυχείων

Περιορισμένο ενδιαφέρον	• Απουσία βαριάς βιομηχανίας στην Ελλάδα → Περιορισμένο ενδιαφέρον για εκμετάλλευση του υπεδάφους • Οι δραστηριότητες αποσκοπούσαν ✓ σε εξαγωγές ✓ στην εξυπηρέτηση περιορισμένων τοπικών αναγκών (λατομεία, παραγωγή οικοδομικών υλικών) • Εξαγωγές: μεταλλευτικά προϊόντα (πρώτες ύλες για τη μεταλλουργία βιομηχανικών κρατών Δυτικής Ευρώπης τους) / ακατέργαστα, ή μετά από στοιχειώδη επεξεργασία
Αιτίες ανάπτυξης	• αρχές της δεκαετίας του 1860 : νομοθεσία που επέτρεπε την «εκχώρηση» μεταλλευτικών δικαιωμάτων με ευνοϊκούς • Συγκυρίες: έργα για τη διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ (ολοκληρώθηκε το 1869) • Το άνοιγμα της διώρυγας αναβάθμισε την Ανατολική Μεσόγειο.
Μεταλλεία Λαυρίου	• Λαύριο: η πιο γνωστή περιοχή μεταλλευτικής δραστηριότητας Το • 1866 : γαλλο-ιταλική εταιρεία (Σερπιέρι-Ρου) / εξαγωγή μεταλλεύματος από τα υπόγεια κοιτάσματα και τις «σκωρίες» • Η τεχνολογία της εποχής επέτρεπε την απόσπαση μεταλλεύματος από τα κατάλοιπα. • Εξόρυξη αργύρου και μολύβδου
Άλλες εκμεταλλεύσεις	• Μήλος (θειάφι) • Νάξος (σμύριδα) • Θήρα (θηραϊκή γη) • Μετά τη δεκαετία του 1870: νέα υλικά π.χ. μάρμαρο. Η αξιοποίηση των θαυμάσιων μαρμάρων που διέθετε η χώρα πήρε σημαντικές διαστάσεις κατά τα τέλη του 19ου αιώνα.
	• Αλυκές: πηγή σημαντικών δημοσίων εσόδων τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα

Εργάτριες της εποχής, σε χειροδιαλογή μεταλλευμάτων στο Λαύριο

Διευκρινίσεις:

- **Βαριά βιομηχανία:** η βιομηχανία που χρησιμοποιεί ως πρώτη ύλη τα μεταλλεύματα. Απαιτεί μεγάλα κεφάλαια για εξοπλισμό και εξελιγμένη τεχνολογία
- **Αλυκές:** Λειτουργήσαν στη Λευκάδα, στο Μεσολόγγι, στην Ανάβυσσο κ.α.

ΕΡΩΤΗΣΗ

Λαμβάνοντας υπόψη το κείμενο του βιβλίου σας και το περιεχόμενο των παραπάνω πηγών, να παρουσιάσετε τις ενέργειες των ελληνικών κυβερνήσεων προς ενθάρρυνση των επενδύσεων για την εκμετάλλευση του ελληνικού υπεδάφους.

ΠΗΓΗ 1

Δια του Β.Δ. της 22 Οκτωβρίου 1881 συνεστάθη ανώνυμος «Ελληνική εταιρία των μαρμάρων της Πάρου» με μετοχικόν κεφάλαιον εκ 3.500.000 δρχ. ν. εις χρυσόν προς καλλιέργειαν των λατομείων των λευκών μαρμάρων της Πάρου. Εν Πεντέλη σήμερον εξορύττονται μάρμαρα ... Περί τα τέλη του 1882 συνεστάθη εις τα περίχωρα των Αθηνών εργοστάσιον, όπερ κατεργάζεται, σχίζει και στυλβώνει το μάρμαρον λίαν επιτυχώς και καταγινόμενον κυρίως εις τα τη επιτυλοπία χρήσιμα μάρμαρα, ανάλογα δε πράττει, κυρίως όμως δια οικοδομάς, έτερον μηχανικόν μαρμαρουργείον παρά τον Ιλισσόν. Α. Ν. Βερναρδάκη, Περί του εν Ελλάδι Εμπορίου, σσ. 59, 61

ΠΗΓΗ 2

Παρουσιάζεται παρακάτω ο κατάλογος των ελληνικών μεταλλευτικών επιχειρήσεων που υπήρχαν και διαλύθηκαν, και των επιχειρήσεων που δημιουργήθηκαν στη θέση τους από ξένους κεφαλαιούχους (ή με σημαντική συμμετοχή ξένων κεφαλαίων) κατά τη δεκαετία του 1880.

Έτος ίδρυσης	Ελληνικές εταιρείες	Έτος ίδρυσης	Ξένες εταιρείες
1869	«Περικλής» (μόλυβδος Λαύριο, κεφ.: 3 εκατ. δρχ).	1875	Γαλλική Εταιρεία Λαυρίου (Ι. Β. Σερπιέρη, έδρα: Παρίσι, κεφ. 16,3 εκατ. φρ. Ο «Περικλής» αγοράστηκε το 1879)
1872	«Σούνιον (Λ. Ράλλη και Ν. Μελετόπουλου, μόλυβδος, Σούνιο, κεφ.: 1,4 εκατ. δρχ.)	1881/82	Γαλλική εταιρεία «Σούνιον» (έδρα: Παρίσι, κεφ.: 4 εκατ. φρ.)
1872	«Αντίπαρος»	1880	Ελληνο-αγγλική εταιρεία «D. Swan & Co», καλαμίνα, Αντίπαρος
Τέλος στον τομέα των λατομείων έχουμε			
1857	Ελληνική Εταιρεία των Παρίων Μαρμάρων»	1880	(Γεν. Πιστωτική Τράπεζα + Banque Francoégyptienne)

Χ. Αγριαντώνη, Οι απαρχές της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα. Ιστορικό αρχείο, Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1986, σσ. 260-261

5. Η δημιουργία τραπεζικού συστήματος

Αίτια αναγκαιότητας τραπεζικού συστήματος	• ίδρυση ανεξάρτητου ελληνικού κράτους: ανάγκη δημιουργίας κεντρικής τράπεζας και τραπεζικού συστήματος • εξυπηρέτηση κυβερνητικών αναγκών • διαχείριση του κρατικού δανεισμού • έκδοση χαρτονομίσματος • λύση στο χρόνιο πρόβλημα των πιστωτικών αναγκών της οικονομίας
--	--

	εξασφάλιση κεφαλαίων στις επιχειρηματικές πρωτοβουλίες με όρους οργανωμένης αγοράς
Κατάσταση πιστωτικού συστήματος	- πιστωτικό σύστημα : σε πρωτόγονη κατάσταση τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας - συνδεδεμένο με το εμπόριο των αγροτικών προϊόντων (εξαγωγές της σταφίδας) - Έμποροι → πιστωτές με τοκογλυφικές διαθέσεις - Ο δανεισμός δημιουργούσε προϋποθέσεις εκμετάλλευσης- προαγορά επικείμενης παραγωγής με δυσμενείς όρους - Έλλειψη απαραίτητων πιστώσεων σε άλλους κλάδους → περιορισμός επιχειρηματικών πρωτοβουλιών - Αποτελέσματα ✓ αποθάρρυνση ελληνικών κεφαλαίων εξωτερικού ✓ έντονες προσπάθειες για την άρση των εμποδίων υπήρξαν έντονες ✓ στόχος: εξάλειψη της τοκογλυφίας δημιουργία σύγχρονου πιστωτικού συστήματος
Ίδρυση και ρόλος της Εθνικής Τράπεζας	1841: ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας - κεφάλαια από το εξωτερικό - έντονη η παρουσία κρατικών παραγόντων στις ιδρυτικές διαδικασίες Μέτοχοι ✓ ο κεφαλαιούχος Εϋνάρδος ✓ το ελληνικό κράτος (20% του αρχικού κεφαλαίου) ✓ Έλληνες έμποροι και επιχειρηματίες της διασποράς ✓ ξένες προσωπικότητες από το χώρο της οικονομίας και της πολιτικής ✓ Θεμελιωτής και πρώτος διοικητής : Γεώργιος Σταύρου ✓ κεφαλαιούχοι, έμποροι κυρίως, του ελληνικού χώρου (Σκουζές, Ράλλης κ.λπ.) - Η δραστηριότητά αρχικά χωρίς σαφή προσανατολισμό - πλεονέκτημα και κύρια πηγή εσόδων το εκδοτικό δικαίωμα, η δυνατότητα της να εκδίδει χαρτονομίσματα για λογαριασμό του ελληνικού κράτους
Εξέλιξη Εθνικής Τράπεζας	- Εξάπλωση εργασιών σε επαρχιακές πόλεις (Ερμούπολη 1845, Πάτρα 1846 κ.λπ.) αντιμετώπιση των αρνητικών επιρροών της τοκογλυφίας - κέρδισε την εμπιστοσύνη της ελληνικής κοινωνίας → συνέπεια : διαδοχικές διευρύνσεις του μετοχικού κεφαλαίου - παρέμεινε για πολλές δεκαετίες το κυρίαρχο τραπεζικό συγκρότημα του ελληνικού χώρου.
Άλλες Τράπεζες	- Από τη δεκαετία του 1860 άρχισαν να πολλαπλασιάζονται τα τραπεζικά και ασφαλιστικά ιδρύματα - Ιονική Τράπεζα (1839) στα Ιόνια νησιά - Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας - Γενική Πιστωτική Τράπεζα - Τράπεζα Βιομηχανικής Πίστεως κ.λπ.

Διευκρινίσεις

- **Τραπεζογραμμάτια:** χαρτονομίσματα
- **Εκδοτικό δικαίωμα:** Ήταν το μεγάλο πλεονέκτημα και ταυτόχρονα η κύρια πηγή εσόδων της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος (μέχρι το 1927) και αφορούσε στη δυνατότητα της Τράπεζας να εκδίδει τραπεζογραμμάτια, χαρτονομίσματα δηλαδή, για λογαριασμό του ελληνικού κράτους, το οποίο μάλιστα ενίσχυε ή και επέβαλλε την κυκλοφορία τους.

Το κτήριο της Εθνικής Τράπεζας στην οδό Αιόλου- τέλη 19^{ου} αιώνα

6. Η βιομηχανία	
Διαφορές με την Ευρώπη	19ος αιώνας : η βιομηχανία στον ελληνικό χώρο ελάχιστα κοινά σημεία με Δυτική και Κεντρική Ευρώπη(Βιομηχανική Επανάσταση) - παρούσα στις συζητήσεις, στις αναλύσεις, ως σχέδιο ή πρόθεση, σπάνια ως εφαρμογή - απουσία απαραίτητων προϋποθέσεων → αδιέξοδο.
Είδη βιομηχανιών- Προβλήματα	πρώτες δεκαετίες ανεξαρτησίας: εμφάνιση μονάδων παραγωγής με αποσπασματικό τρόπο. - Αποσκοπούσαν στην εξυπηρέτηση τοπικών αναγκών(επεξεργασία αγροτικών προϊόντων) - εξέλιξη των αλευρομύλων, ελαιοτριβείων, βυρσοδεψείων ,κλωστηρίων. - Οι μονάδες αυτές δεν αποτέλεσαν αφετηρία για δημιουργία σύνθετων βιομηχανικών συγκροτημάτων, παρέμειναν - Αίτια ✓ μικρή έκταση της εγχώριας αγοράς ✓ πίεση των εισαγόμενων προϊόντων ✓ έλλειψη πολυάριθμου, ειδικευμένου και φθηνού εργατικού δυναμικού
Απόπειρα ανάπτυξης	1870: ίδρυση περισσότερων από εκατό βιομηχανικών επιχειρήσεων - τάση αύξησης του δυναμικού των ήδη υπαρχουσών μονάδων - όμως επιστροφή στην ύφεση και τη στασιμότητα - τελευταία χρόνια του 19ου αιώνα και πρώτα χρόνια του 20ού: σταθερό βιομηχανικό δυναμικό, με τάσεις ανάπτυξης της βαριάς βιομηχανίας, της μεταλλουργίας, της ναυπηγικής και της τσιμεντοβιομηχανίας
Προβλήματα δυσκολίες	- έλλειψη κεφαλαίων - διασπορά των υπαρχόντων σε πλήθος δραστηριοτήτων - περιορισμένη -εδαφικά και πληθυσμιακά- βάση οικονομικής εξάπλωσης - έλλειψη πρώτων υλών - χρόνια έλλειψη εργατικών χεριών - έλλειψη τεχνικής και γενικής παιδείας
αλλαγή δεδομένων	- προσάρτηση των Επτανήσων (1864) και Θεσσαλίας (1881) δεν άλλαξαν τις συνθήκες - αλλαγή των δεδομένων μετά το 1912-1913 με την ενσωμάτωση μεγάλων εκτάσεων και πληθυσμών - όμως η βιομηχανία δεν αναδείχτηκε σε κινητήρια δύναμη της ελληνικής οικονομίας, προσηλωμένη σε δευτερεύουσες δραστηριότητες, αναζητά παρέμβαση του κράτους

Διευκρίνιση

- **Βιομηχανική Επανάσταση:** η βαθμιαία και επιταχυνόμενη χρησιμοποίηση της μηχανής ως μέσου παραγωγής αγαθών που είχε ως επακόλουθο την αλλαγή στις οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις.

ΕΡΩΤΗΣΗ

Με βάση το παρακάτω παράθεμα, τα στοιχεία του πίνακα και τις πληροφορίες του βιβλίου σας, να παρουσιάσετε την πορεία ανάπτυξης της ελληνικής βιομηχανίας κατά το διάστημα 1870-1920.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Η εμφάνιση νέων βιομηχανιών στην περίοδο 1864-1890 έχει ερμηνευθεί ως απόδειξη μιας σοβαρής πρώτης εκβιομηχάνισης και ως ένδειξη του καπιταλιστικού μετασχηματισμού της ελληνικής κοινωνίας. Πρόκειται για παρερμηνεία. ... Η αύξηση δεν δείχνει εκβιομηχάνιση: απλώς κατοπτρίζει την εδαφική επέκταση της χώρας και την αντίστοιχη αύξηση του πληθυσμού. Η εικόνα μεταβάλλεται άρδην κατά τις δεκαετίες 1910 και 1920. ... Ο αριθμός των εργοστασίων αυξάνεται ... Η εμφάνιση αρκετών μεγάλων εργοστασίων σε αυτή την περίοδο και η αύξηση της μέσης εργατικής δύναμης, δείχνουν μια σοβαρή ποιοτική διαφοροποίηση στην ελληνική βιομηχανία. Από την άλλη πλευρά οι ποιοτικές αυτές μεταβολές δεν πρέπει να οδηγήσουν και σε αντίθετες εκτιμήσεις, εξίσου ακραίες. Γιατί μπορεί να δείχνουν διαφοροποίηση από το παρελθόν, δείχνουν, όμως, και επίσης και τις ιδιομορφίες αυτής της νεότευκτης ελληνικής βιομηχανίας. Πρόκειται για μια βιομηχανία που, παρά την νεότητα και την αιφνίδια ακμή της, δεν μπορεί και πάλι να συγκριθεί με τους δυτικούς ανταγωνιστές της. Γιατί στη συντριπτική τους πλειοψηφία τα νέα εργοστάσια έχουν πολύ μικρό μέγεθος και λειτουργούν με χαμηλής ποιότητας τεχνολογία. Γ. Δερτιλή, Κοινωνικός Μετασχηματισμός και Στρατιωτική Επέμβαση 1880-1909, σσ. 89-91

ΠΙΝΑΚΑΣ
Ανάπτυξη της βιομηχανίας

	Αριθμός βιομηχανιών	Αριθμός εργατών	Ιπποδύναμη	Αξία των εγκαταστάσεων	Αξία της παραγωγής (εκατομ.)
1873	95	7.342	1.967	20	-
1889	(145)	-	8.568	-	-
1917	2.213	35.500	70.000	200	200
1920	2.905	59.120	110.000	220	-

7. Τα δημόσια έργα

1830-1870 Κατάσταση υποδομών προβλήματα	- υποδομές πρωτόγονες - ενδιαφέρον της διοίκησης προς την κατασκευή των απαραίτητων έργων - αντίξοες συνθήκες, αδυναμία εξεύρεσης των αναγκαίων οικονομικών πόρων - το ελληνικό κράτος ξεκίνησε με ένα βαρύ δημοσιονομικό φορτίο (εξυπηρέτηση δανείων)
	- έλλειψη ιδιωτικού ενδιαφέροντος για χερσαίες συγκοινωνίες και δημόσια έργα (μη κερδοφόρος επένδυση) - κράτος είτε απ' ευθείας, είτε μέσω των δήμων, προσπάθησε να ξεπεράσει τις δυσκολίες αυτές με τις δικές του δυνάμεις - υποτονική δραστηριότητα μέχρι τη δεκαετία του 1870 (έλλειψη χρημάτων, υιοθέτηση μη δημοφιλών μεθόδων (π.χ. αγγαρείες αγροτών)
Οδικό δίκτυο τέλος 19ου αιώνα - αρχές 20ού	- πύκνωση του οδικού δικτύου - παράγοντες που ευνόησαν ✓ οικονομική ανάπτυξη ✓ πιο γρήγοροι ρυθμοί αστικοποίησης ✓ δημιουργία των κεντρικών σιδηροδρομικών αξόνων ✓ ανάπτυξη εσωτερικού εμπορίου - ανασταλτικοί παράγοντες ✓ μεγάλο κόστος κατασκευής δρόμων σε ορεινά εδάφη ✓ «ανταγωνισμός» των θαλάσσιων συγκοινωνιών στις μεταφορές κοντά στα παράλια
Αποξηράνσεις	- αποξήρανση λιμνών και ελών ✓ πρόσφερε καλλιεργήσιμη γη ✓ ο μόνος τρόπος καταπολέμησης της ελονοσίας - σημαντικό αποστραγγιστικό έργο: αποξήρανση της λίμνης Κωπαΐδας στη Βοιωτία <i>Η αποξήρανση της λίμνης Κωπαΐδας</i>
Διώρυγα Κορίνθου- Άλλα έργα	- διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου (1881 -1893) → βελτίωση ναυσιπλοΐας - διάνοιξη πορθμού του Ευρίπου - κατασκευή φάρων στις ακτές

ΕΡΩΤΗΣΗ

Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και το περιεχόμενο της πηγής που ακολουθεί να παρουσιάσετε τις προσπάθειες που έγιναν για την ανάπτυξη του οδικού δικτύου και να αναλύσετε τη σημασία αυτής της ανάπτυξης για την εθνική οικονομία.

Το οδικό δίκτυο και η σημασία του για το εμπόριο

Το πρώτο μέλημα του Τρικούπη ήταν η ανάπτυξη της συγκοινωνίας... Το κόστος και οι δυσκολίες της μεταφοράς εμπόδιζαν την ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς. Σε εποχή καλής εσοδείας τα δημητριακά σάπιζαν στην Τρίπολη, ενώ στο Ναύπλιο γίνονταν εισαγωγές. Στη Λειβαδιά το 1857 τα σιτάρια χαρίζονταν, την ώρα που στην Αθήνα η τιμή τους έφτανε στις 6 δραχμές το κιλό. Γύρω στο 1880 τα τούβλα που

έφτιαχναν στο Μαραθώνα κόστιζαν 16 δραχμές η χιλιάδα. Για να φθάσουν ως την Αθήνα χρειάζονταν ταξίδι 8 ωρών και η τιμή τους ανέβαινε στις 60 δραχμές... Ένα από τα πρώτα μέτρα της κυβερνήσεως Τρικούπη, στις 14 Μαρτίου 1882, ήταν η σύναψη δανείου οδοποιίας 20.000.000 δραχμών από την Εθνική Τράπεζα. Ως το 1890 δαπανήθηκαν άλλα 30.000.000 και το οδικό δίκτυο τριπλασιάστηκε και ξεπέρασε σε σύνολο τα 4.000 χιλιόμετρα.

Κ. Τσουκαλάς, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τ. ΙΔ', σσ. 50-51

8. Το δίκτυο των σιδηροδρόμων	
Ρόλος σιδηροδρόμου στα αναπτυγμένα κράτη	• Η πιο χαρακτηριστική από τις αλλαγές της βιομηχανικής επανάστασης : η κυριαρχία του σιδηροδρόμου • Προσφορά ✓ μεταφορά μεγάλου όγκου προϊόντων με μικρό κόστος ✓ στήριξη βιομηχανικής επανάστασης, αύξηση παραγωγής, δημιουργία μεγάλων πόλεων ✓ τροφοδοσία πόλεων με τρόφιμα ✓ τροφοδοσία εργοστασίων με πρώτες ύλες ✓ τροφοδοσία αγοράς με προϊόντα ✓ σιδηρόδρομος → συνώνυμο της ανάπτυξης κατά το 19ο αιώνα
Ελλάδα - Προβλήματα	• 1835: αρχίζουν συζητήσεις για την κατασκευή σιδηροδρομικού δικτύου • Ανυπέρβλητες δυσκολίες ✓ Η σιδηροδρομική υποδομή πολυέξοδη υπόθεση ✓ Απαιτούσε κεφάλαια που δεν είχε το κράτος ✓ η προσέλκυση ξένων κεφαλαίων προϋπέθετε αποδοτικό σιδηροδρομικό δίκτυο , πράγμα αδύνατο ✓ μικρό ενδιαφέρον ξένων ή ομογενών επενδυτών ✓ η γειτνίαση της θάλασσας- θαλάσσιες μεταφορές περιόριζαν την αποδοτικότητα του σιδηροδρομικού δικτύου
Εξέλιξη	• Μέχρι τη δεκαετία του 1880 : σιδηροδρομική γραμμή Αθήνας - Πειραιά ,9 χιλιόμετρα • αλλαγές της ελληνικής οικονομίας ως το 1881 δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για κατασκευή σιδηροδρομικού δικτύου • κατασκευή μεγάλων συγκοινωνιακών αξόνων που συνέδεαν Κεντρική Ευρώπη με Κωνσταντινούπολη, Μικρά Ασία και Ανατολή ως Ινδία • Απόφαση ελληνικών κυβερνήσεων (κυρίως του Τρικούπη) για προώθηση συγκοινωνιακών υποδομών
Ολοκλήρωση σιδηροδρομικού δικτύου Ελλάδας	• σε τρεις περίπου δεκαετίες, από το 1880 και μετά • μεγάλη ώθηση στις πρώτες πρωθυπουργίες του Χαρίλαου Τρικούπη (1882-1892)- 900 χιλιόμετρα σιδηροδρομικής γραμμής • οικονομικά προβλήματα δεκαετίας 1890 επιβράδυναν την κατασκευή • ολοκληρώθηκε το 1909 • μετρικό δίκτυο, με γραμμές πλάτους ενός μόνο μέτρου- διεθνείς προδιαγραφές προέβλεπαν πλάτος 1,56 μέτρων • άρα εξυπηρέτηση τοπικών αναγκών
Χρηματοδότηση	• Κράτος το μεγαλύτερο μέρος του κόστους – δανεισμός από ξένα πιστωτικά ιδρύματα • Οι ιδιώτες συμμετείχαν με μικρότερο ποσοστό (περίπου 30 • Εξυπηρέτηση διακίνησης αγροτικών κυρίως προϊόντων → σοβαρή υστέρηση στα έσοδα → διακοπή των περαιτέρω επενδύσεων
Προσφορά	• αξιόπιστο χερσαίο συγκοινωνιακό δίκτυο • υπηρεσίες στον καιρό των πολέμων(γρήγορη επιστράτευση , εφοδιασμός του ελληνικού στρατού) • Δεν έφερε όμως ανάπτυξη και εκβιομηχάνιση , δεν εκπλήρωσε αναπτυξιακές προσδοκίες

Μηχανή σιδηροδρόμου στον Πειραιά

9. Τα εθνικά δάνεια

Δάνεια- Αιτίες	• δανεισμός: σημαντική παράμετρος της λειτουργίας του ελληνικού κράτους • Αιτία: Το κράτος ξεκινούσε από το μηδέν ,δεν κληρονόμησε οργανωμένο δημοσιονομικό σύστημα • Δάνεια ✓ Δάνεια του Αγώνα ✓ Με την άφιξη των Βαυαρών , 1832 ✓ Άρνηση των Οθωνικών κυβερνήσεων για αποπληρωμή των επαναστατικών δανείων → απομόνωση χώρας από ευρωπαϊκές χρηματαγορές ως το 1861
Δάνεια- αιτίες από τη δεκαετία του 1860-Αξιοποίηση δανείων	✓ δεκαετία του 1860 και μετά νέος δανεισμός(αλλαγή ρυθμών ανάπτυξης) • περιορισμένοι πόροι της χώρας, έκτακτα έξοδα λόγω εθνικών κρίσεων • δεκαετία του 1880: διόγκωση εξωτερικού δανεισμού • Πώς χρησιμοποιήθηκαν ✓ κάλυψη των ελλειμμάτων των εθνικών προϋπολογισμών ✓ κάλυψη των δαπανών των στρατιωτικών κινητοποιήσεων (του 1877-1880 και του 1885-1886) ✓ κάλυψη των εξοπλισμών ✓ αποπληρωμή παλαιότερων δανείων ✓ Μικρό μέρος για παραγωγικές επενδύσεις και δημόσια έργα

Διευκρινίσεις

- **δημοσιονομικό σύστημα:** σύστημα ελέγχου, είσπραξης και κατανομής των δημοσίων εσόδων
- **των δαπανών των στρατιωτικών κινητοποιήσεων (του 1877-1880 και του 1885-1886):** Το 1887 με την έκρηξη του Ρωσοτουρκικού πολέμου, το Ανατολικό ζήτημα εισήλθε σε νέα περίοδο κρίσης και το 1878 ακολούθησε η Κρητική Επανάσταση . Η κινητοποίηση του 1885-1886 σχετίζεται με την πραξικοπηματική προσάρτηση της Ανατολικής Ρωμυλίας (Β. Θράκη που σήμερα ανήκει στη Βουλγαρία) στη Βουλγαρία.

ΕΡΩΤΗΣΗ

Με βάση τον πίνακα 6 της σελ. 37 του σχολικού βιβλίου και τις ιστορικές σας γνώσεις , να αναφερθείτε στα αίτια και την αξιοποίηση των δανείων που έλαβε τα ελληνικό κράτος από τη δεκαετία του 1860 μέχρι και το 1892

10. Η πτώχευση του 1893 και ο Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος

Η πτώχευση του 1893	• Αδυναμία Ελλάδας να εξυπηρετήσει τα τοκοχρεολύσια των εξωτερικών δανείων • επαναδιαπραγμάτευση του δημόσιου χρέους • Η «πτώχευση»: μεγάλο πολιτικό κόστος • διαπραγματεύσεις μέχρι τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 • Ήττα ελληνικού στρατού, υποχρέωση Ελλάδας για υπέρογκες πολεμικές αποζημιώσεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία
Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος (ΔΟΕ)	• Εκπρόσωποι έξι δυνάμεων (Αγγλία, Γαλλία, Αυστρία, Γερμανία, Ρωσία, Ιταλία) : • διαχείριση βασικών κρατικών εσόδων • Έσοδα των μονοπωλίων αλατιού ✓ φωτιστικού πετρελαίου ✓ σπέρτων

	✓ παιγνιόχαρτων ✓ χαρτιού σιγαρέτων ✓ εξόρυξη σμυρίδας Νάξου ✓ φόρος καπνού ✓ λιμενικά δικαιώματα Πειραιά ✓ φόρος χαρτοσήμου ✓ ύψος εσόδων 28.000.000 - 30.000
Στόχοι Δ.Ο.Ε.	• Εκπλήρωση των υποχρεώσεων της χώρας προς την Οθωμανική αυτοκρατορία (πολεμική αποζημίωση 92.000.000 δραχμών) • εξυπηρέτηση των άλλων δανείων • Λειτουργία της διεθνούς επιτροπής: από το 1898 • μεγάλο δάνειο για τρέχουσες ανάγκες με την εγγύηση των Δυνάμεων. • Τεχνικό συμβουλευτικό σώμα για τη βελτίωση των επιδόσεων της ελληνικής οικονομίας
Αποτελέσματα	• θετικά και γρήγορα ορατά • αύξηση πιστοληπτικής ικανότητας του κράτους • απαλλαγή δημοσιονομικών μηχανισμών από δυσλειτουργίες του παρελθόντος • 1910: υγιή δημόσια οικονομικά[παρά τα προβλήματα στο εξωτερικό ισοζύγιο πληρωμών (σταφιδική κρίση)και απορρόφηση 1/3 των εθνικών εσόδων για αποπληρωμή των δανείων] • οι προϋπολογισμοί πλεονασματικοί • οικονομικές δυνατότητες του κράτους αυξημένες • μεταρρυθμίσεις των πρώτων κυβερνήσεων του Ελευθερίου Βενιζέλου • την πολεμική προετοιμασία και τη συμμετοχή στους Βαλκανικούς πολέμους

Διευκρινίσεις

- **Τοκοχρεολύσια** : Με τον όρο τοκοχρεολύσιο, χαρακτηρίζεται μία από τις καθορισμένες εκ των προτέρων δόσεις για την τμηματική απόσβεση εντόκου δανείου.
- **Ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897**: Προκλήθηκε από την ανάμειξη της Ελλάδας στην κρητική επανάσταση. Κατέληξε σε ήττα της Ελλάδας και στην υποβολή της σε διεθνή οικονομικό έλεγχο.
- **Ισοζύγιο πληρωμών**: Η σχέση ανάμεσα στην αξία των εισαγωγών και εξαγωγών αγαθών, που πραγματοποιεί μια χώρα με άλλα κράτη. Για την Ελλάδα, υπήρξε μονίμως παθητικό κατά το 19ο αιώνα, δηλαδή το ελληνικό κράτος αγόραζε από το εξωτερικό πολύ περισσότερα από όσα πουλούσε εκεί.
- **Πιστοληπτική ικανότητα του κράτους**: η δυνατότητα να λαμβάνει το κράτος δάνεια, η φερεγγυότητά του

Ορισμός

- ❖ **Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος (ΔΟΕ)**

ΕΡΩΤΗΣΗ

Αντλώντας στοιχεία από το παρακάτω κείμενο και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις, να επισημάνετε τα αποτελέσματα της επιβολής του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου (Δ.Ο.Ε.) στην οικονομία της Ελλάδας.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος Αποτέλεσμα του ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897 υπήρξε και η επιβολή στην Ελλάδα Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου. . . Η Ελληνική κυβέρνηση μετά την ήττα, τον Ιούλιο του 1897, κατέβαλε ύστατες προσπάθειες να συμβιβαστεί με τους δανειστές και να αποτρέψει τον έλεγχο. Πρώτα ο διευθυντής της Εθνικής Τράπεζας Στ. Στρέιτ και στη συνέχεια ο Α. Συγγρός ανέλαβαν τις διαπραγματεύσεις με τους εκπροσώπους των ομολογιούχων, αλλά χωρίς επιτυχία. . . Η επίσημη ονομασία του οργανισμού, που ουσιαστικά ανέλαβε τη διαχείριση της Ελληνικής οικονομίας ήταν αρχικά Διεθνής Επιτροπή Ελέγχου. Ο όρος αυτός «όζων δουλείας» αντικαταστάθηκε ύστερα από ένα χρόνο με

τον όρο Διεθνής Οικονομική Επιτροπή (Δ.Ο.Ε.) αλλά στη συνείδηση όλων και στην ιστορία έμεινε η λέξη Έλεγχος, γιατί αυτό ήταν στην πραγματικότητα. . . Ο οικονομικός έλεγχος που επιβλήθηκε στην Ελλάδα ήταν ιδιαίτερα βαρύς, αλλά αποβλέποντας πάντα στο συμφέρον των ομολογιούχων, είχε και ορισμένες ευνοϊκές επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία. Ο νόμος ΒΦΙΘ' (σημ: σχετικός νόμος που ψηφίστηκε από την ελληνική βουλή στις 21 Φεβρουαρίου 1898 και αφορά στην ίδρυση του Δ.Ο.Ε.) περιείχε διατάξεις που βοηθούσαν τη νομισματική σταθερότητα και τη βελτίωση της εσωτερικής αξίας της δραχμής. Επίσης με τον έλεγχο εμπεδώθηκε η ελληνική πίστη, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα συνάψεως νέων δανείων, που τα χρειάστηκε η Ελλάδα στα χρόνια που ακολούθησαν.

Διασκευασμένο απόσπασμα από την Ιστορία του Ελληνικού Έθνους της Εκδοτικής Αθηνών, τόμ. ΙΔ', σσ. 164-165. Εξετάσεις Ομογενών 2004

11. Το εξωελλαδικό ελληνικό κεφάλαιο

Περιοχές οικονομικής εξάπλωσης ομογενών	• 19ος αιώνας: οικονομικές δραστηριότητες των Ελλήνων σε Ανατολική Μεσόγειο και Μαύρη Θάλασσα • Αίγυπτο, Νότια Ρωσία, εκβολές του Δούναβη ,Κωνσταντινούπολη, (οικονομικές δραστηριότητες σημαντικές για την εγχώρια οικονομία) • η ύπαρξη ισχυρών ομογενειακών ομάδων → ελπίδα για το μικρό ελληνικό κράτος
Σχέσεις ομογενών – ελληνικού κράτους μέχρι δεκαετία 1870	• δεν ήταν , για πολύ καιρό, οι καλύτερες δυνατές • μέχρι τη δεκαετία του 1870: περισσότερες ευκαιρίες ανάπτυξης στις αγορές των μεγάλων κρατών της Ανατολικής Μεσογείου • ένα ολιγάριθμο τμήμα του ελληνισμού της διασποράς εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα - ενσωματώθηκε στην αστική τάξη • η Ελλάδα μια περιοχή χωρίς ενδιαφέρον
δεκαετία του 1860	• αναζήτηση πολιτικών προσέλκυσης των ομογενών προς την Ελλάδα ✓ αλλαγή δυναστείας και συνταγματικών θεσμών ✓ πρώτη επέκταση του ελληνικού κράτους(ενσωμάτωση των Επτανήσων) ✓ κόστος της εμπλοκής στις κρητικές επαναστάσεις του 1866-1869 • αρχικά πενιχρά αποτελέσματα • Όμως στην Οθωμανική αυτοκρατορία μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ (1856) → διευρυμένα δικαιώματα στους χριστιανούς της αυτοκρατορίας • νέες οικονομικές συνθήκες που σε πολλές περιοχές της Οθωμανικής αυτοκρατορίας → μεγαλύτερες ευκαιρίες στους ομογενείς από εκείνες της Ελλάδας
δεκαετία του 1870	• Οι πρώτες ενδείξεις συνεργασίας του ελληνικού κράτους με Έλληνες ομογενείς • Αιτία: Ίσως η κρίση του 1873 ✓ μείωσε τις αποδόσεις των ευρωπαϊκών κεφαλαίων ✓ προκάλεσε τη μεταφορά τους προς τα ανατολικά, αναζήτηση επικερδών τοποθετήσεων ✓ Οικονομική πίεση των πλούσιων Ελλήνων της διασποράς → αναζήτηση νέων πεδίων επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα
Επενδυτική δραστηριότητα στη χώρα	• τοποθετήσεις σε ακίνητα- τοποθετήσεις επίδειξης → αριστοκρατικός και κοσμοπολίτικος χαρακτήρας σε περιοχές της Αθήνας • αξιοποίηση ευκαιριών για υψηλά κέρδη (π.χ.αγορά των τσιφλικιών της Θεσσαλίας σε χαμηλές τιμές • επενδύσεις στο εμπόριο, στις μεταλλευτικές δραστηριότητες, στα δημόσια έργα της τρικουπικής περιόδου και στο δανεισμό του δημοσίου
Χαρακτηρισμός επενδύσεων	• ευκαιριακός χαρακτήρας και η ρευστότητά τους • δυνατότητα γρήγορης απόσβεσης • επανεξαγωγή των κεφαλαίων στο εξωτερικό για επικερδέστερες τοποθετήσεις • κερδοσκοπική οικονομική συμπεριφορά • Η Ελλάδα στις παρυφές της καπιταλιστικής ανάπτυξης / το κεφάλαιο λειτουργούσε με βάση το κυνήγι της ευκαιρίας
Αιτία αλλαγής στάσης στον 20^ο αιώνα	• Σταθερότερη η συμπεριφορά των ομογενών κεφαλαιούχων στις αρχές του 20ού αιώνα μετά το κίνημα των Νεοτούρκων, Βαλκανικούς πολέμους, ανακατατάξεις Α' Παγκόσμιου Πολέμου • Αιτίες ✓ έξαρση των εθνικισμών

	✓ πλήγματα στις οικονομικές δραστηριότητες των ξένων ✓ πολιτικές εξελίξεις στη Ρωσία ✓ τέλος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και δημιουργία της Κεμαλικής Τουρκίας ✓ Διακοπή παραδοσιακών δραστηριοτήτων των Ελλήνων κεφαλαιούχων στην Ανατολική Μεσόγειο ✓ μεταφορά των επιχειρηματικών, βιομηχανικών, εμπορικών ή χρηματιστηριακών δραστηριοτήτων τους στο ελληνικό κράτος ✓ αλλαγή μορφής κράτους, διαφοροποίηση των δυνατοτήτων του
Προσφορά κεφαλαίου Ελλήνων Διασποράς	• δεν αποτέλεσε σταθερή βάση για την ανάπτυξη του ελληνικού κράτους • όμως το ευκαιριακό και κερδοσκοπικό πέρασμά του από τη χώρα ενίσχυε τη ρευστότητα • έδινε λύσεις στην έλλειψη κεφαλαίων • βοήθησε στον εκχρηματισμό της ελληνικής οικονομίας
Αποτίμηση ρόλου ομογένειας	• λάθος να ταυτίζουμε τους Έλληνες που ζούσαν έξω από τη χώρα με τους μεγάλους κεφαλαιούχους • η μεγάλη μάζα των Ελλήνων της διασποράς ανήκε σε μεσοαστικά ή μικροαστικά στρώματα • σε μεγάλο ποσοστό ήταν μετανάστες • διατηρούσαν στενούς δεσμούς με τις οικογένειες που άφησαν πίσω τους • έστελναν εμβάσματα στην Ελλάδα (μεγάλη σημασία για την εθνική οικονομία)

Διευκρινίσεις

- **Τανζιμάτ:** Μία μεγάλη περίοδος μεταρρυθμιστικών προσπαθειών στην οθωμανική αυτοκρατορία που έδινε διευρυμένα δικαιώματα στους χριστιανούς υπηκόους της. Ως πλέον σημαντική στιγμή της προσπάθειας αυτής θεωρείται η έκδοση, στις 6 Φεβρουαρίου του 1856, στην Κων/πολη από τον Σουλτάνο ενός "Χάτι Χουμαγιούν" (Αυτοκρατορική Γραφή) που επικύρωνε τις παλαιότερες συνταγματικές μεταρρυθμίσεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές έγιναν κάτω από την πίεση των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων και εξασφάλιζαν ισότητα ανάμεσα στις θρησκευτικές ομάδες της αυτοκρατορίας ενισχύοντας, κατά συνέπεια, την οικονομική, κοινωνική και πολιτική θέση των χριστιανών, ιδιαίτερα των Ελλήνων.
- **Τσιφλίκι:** μεγάλη αγροτική περιοχή, ακόμη και ολόκληρο χωριό που ανήκε σε ιδιώτη κατά την περίοδο της οθωμανικής κατάκτησης και στο οποίο δούλευαν υποχρεωτικά οι κολίγοι δηλαδή ακτήμονες γεωργοί που καλλιεργούσαν τα τούρκικα τσιφλίκια διατηρώντας το δικαίωμα να διαμένουν σε αυτά.
- **Ρευστότητα:** Ο βαθμός ευκολίας με τον οποίο μία οικονομική μονάδα μετατρέπει σε ρευστό χρήμα τα περιουσιακά της στοιχεία, το κεφάλαιό της. β) Η ικανότητα μιας οικονομικής μονάδας να αντιμετωπίζει αμέσως τις χρηματικές της υποχρεώσεις. γ) Η ύπαρξη κεφαλαίων στην αγορά.
- **Μετατρέψιμότητα της δραχμής:** Η δυνατότητα μετατροπής της δραχμής σε άλλο διεθνές νόμισμα ή χρυσό καθώς και η δυνατότητα αγοράς χρυσού ή συναλλάγματος με δραχμές.
- **Καπιταλιστικό σύστημα:** Οικονομικό σύστημα που επικράτησε σταδιακά στη Δύση μετά την πτώση της φεουδαρχίας και μετά την Α' Βιομηχανική Επανάσταση. Στο πλαίσιο του η κατοχή και η εκμετάλλευση των μέσων παραγωγής βρίσκεται στα χέρια ιδιωτών, που έχουν επενδύσει τα κεφάλαιά τους σ' αυτά με σκοπό την αποκόμιση κέρδους. Το σύστημα αυτό θεωρεί το ιδιωτικό κεφάλαιο ως βάση και κινητήρια δύναμη οικονομίας. Παράλληλα, στον καπιταλισμό παρατηρείται μεγάλη ανάπτυξη του βιομηχανικού τομέα και εκτεταμένη χρήση της μισθωτής εργασίας.
- **Κίνημα των Νεοτούρκων:** τουρκικό εθνικιστικό κίνημα με στόχο την κατάλυση της απολυταρχίας του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β' και την εγκαθίδρυση ενός εκσυγχρονισμένου κράτους στο ευρωπαϊκό πρότυπο, που θα μπορούσε να διατηρήσει την εδαφική ακεραιότητα της αυτοκρατορίας, καθώς και να αντισταθεί στις επεμβάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων. Ένας από τους συντελεστές του κινήματος ήταν και ο Κεμάλ Ατατούρκ.
- **Πολιτικές εξελίξεις στη Ρωσία:** Πρόκειται για την Επανάσταση του 1917 και την εγκαθίδρυση του κομμουνιστικού καθεστώτος.
- **Εκχρηματισμός της ελληνικής οικονομίας:** Η χρησιμοποίηση χρήματος στις οικονομικές συναλλαγές, δηλαδή η ανταλλαγή αγαθών με χρήμα και όχι με άλλα αγαθά.
- **Εμβάσματα:** Τραπεζικές ή ταχυδρομικές επιταγές, που στέλνονταν από τους μετανάστες που βρίσκονταν στο εξωτερικό στους συγγενείς τους στην Ελλάδα. Ενίσχυσαν την οικονομία της υπαίθρου, κυρίως μετά τη σταφιδική κρίση (τέλη 19ο - αρχές 20ο αιώνα) και είχαν μεγάλη σημασία για την Ελλάδα καθώς οι συνέπειές τους στην εθνική οικονομία ήταν τουλάχιστον το ίδιο σημαντικές με τις αντίστοιχες των μεγάλων κεφαλαίων της ομογένειας.

Ορισμός

❖ Τανζιμάτ

Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20^ο ΑΙΩΝΑ

1. Το αγροτικό ζήτημα	
Εξελίξεις στον αγροτικό τομέα-αγροτική μεταρρύθμιση	- Οικονομικές εξελίξεις ασκούν πιέσεις στον αγροτικό χώρο - Έως το 19^ο αιώνα: κυριαρχία αγροτικού τομέα - Βιομηχανική Επανάσταση → Υποχώρηση αγροτικού τομέα - Δυτικός κόσμος (Ευρώπη), Ελλάδα: αργοί ρυθμοί - Ορισμός αγροτικής μεταρρύθμισης ✓ Κατοχή γης παύει να είναι πηγή εξουσίας και κοινωνικού κύρους ✓ Κατάργηση μεγάλων ιδιοκτησιών ✓ Κατάτμηση σε μικρές παραγωγικές μονάδες οικογενειακού χαρακτήρα
Έγγεια ιδιοκτησία στην Ελλάδα το 19 ^ο αιώνα	- Δεν υπήρξε ένταση (διανομή των εθνικών γαιών, λίγα τσιφλίκια σε Αττική, Εύβοια) - Αργότερα προβλήματα (διεύρυνση ελληνικού κράτους το 1864 και το 1881, τσιφλίκια Θεσσαλίας, πλούσιοι Έλληνες του εξωτερικού, θεσμός κολίγων, πολιτικές και κοινωνικές πιέσεις, κερδοσκοπία, σιτάρι)
Υλοποίηση μεταρρύθμισης	- Ψήφιση νόμων 1907 - απαλλοτρίωση μεγάλων ιδιοκτησιών - διανομή σε ακτήμονες - δύσκολη εφαρμογή → συγκρούσεις (η πιο σημαντική στο Κιλελέρ) - Με το τέλος Βαλκανικών πολέμων (1913) πιο περίπλοκο το ζήτημα, υπήρχαν πλέον και μουσουλμάνοι ιδιοκτήτες)
	- Αποφασιστικό βήμα στον Α' Παγκόσμιο και «Εθνικό Διχασμό» - Νομοθεσία 1917 (κυβέρνηση Βενιζέλου) → ολοκλήρωση μεταρρύθμισης - Στόχος ✓ στήριξη – πολλαπλασιασμός ελληνικών ιδιοκτησιών γης ✓ αποκατάσταση προσφύγων, πρόληψη κοινωνικών εντάσεων - Ολοκλήρωση απαλλοτρίωσης μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο (ανάγκη αποκατάστασης προσφύγων)
Αποτελέσματα αγροτικής μεταρρύθμισης	- Αναδιανομή καλλιεργήσιμων εκτάσεων (85% στη Μακεδονία, 68% στη Θεσσαλία, 40% στη χώρα) - Πίεση προσφυγικού προβλήματος οδηγεί σε ολοκλήρωση αγροτικής μεταρρύθμισης - Καθεστώς μικροϊδιοκτησίας - Δυσκολία εμπορευματοποίησης παραγωγής, μικροκαλλιεργητές → θύματα εμπορών - Ίδρυση Αγροτικής Τράπεζας, κρατικών οργανισμών και παραγωγικών συνεταιρισμών - Το αγροτικό ζήτημα αποκτά νέο περιεχόμενο χωρίς να προκαλεί εντάσεις

Διευκρινίσεις

- **Κιλελέρ:** Χωρίο της Θεσσαλίας στο οποίο εξεγέρθηκαν (1910) οι χωρικοί που καλλιεργούσαν με δυσμενέστατους όρους τα τσιφλίκια.
- **Κρατικοί οργανισμοί παρέμβασης:** Κρατικοί οργανισμοί που παρεμβαίνουν, για να εξασφαλίσουν τη διάθεση των προϊόντων στην αγορά. Τέτοιοι οργανισμοί π.χ. ήταν ο Αυτόνομος Σταφιδικός Οργανισμός (ΑΣΟ), ο Κρατικός Οργανισμός Βάμβακος κλπ.
- **Παραγωγικοί συνεταιρισμοί:** Ενώσεις παραγωγών που παρήγαγαν τα ίδια προϊόντα. Μέσω αυτών γινόνταν η χρηματοδότηση των αγροτών.

Ορισμός

- ❖ **Αγροτική μεταρρύθμιση** (Καθώς η κατοχή γης ... παραγωγικές και κοινωνικές συνθήκες)

ΕΡΩΤΗΣΗ

Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα κείμενα που σας δίνονται, να παρουσιάσετε τις ακόλουθες πτυχές του αγροτικού ζητήματος στη Θεσσαλία:

- α) Τις πρακτικές των ιδιοκτητών των τσιφλικιών (μονάδες 6)
β) Τις θέσεις του Τρικούπη και του Δηλιγιάννη στο ζήτημα αυτό (μονάδες 6)
γ) Τα προβλήματα και τις διεκδικήσεις των κολίγων (μονάδες 7), καθώς και την εξέλιξη του ζητήματος αυτού από το 1907 μέχρι και το 1910 (μονάδες 6). Μονάδες 25
(Πανελλήνιες Εξετάσεις Ημερησίων Λυκείων 2013)

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

[Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΑΙΩΝ» ΣΧΟΛΙΑΖΕΙ ΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΤΣΙΦΛΙΚΑΔΩΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ]

Και ὅμως τίς θά πίστευε ὅτι οἱ νέοι κύριοι τῶν χωρίων, οἱ ἀπὸ τῆς [Υψηλῆς] Πύλης ἀγοράσαντες ταῦτα, εἰσὶν ἀπαιτητικώτεροι τῶν Τούρκων πρὸς τοὺς [...] Ἕλληνας γεωργούς; Παρὰ τοῖς Τούρκοις ἀνεγνωρίζετο τοῖς χωρικοῖς ἡ κυριότης τῆς οἰκίας καὶ τῆς περιοχῆς αὐτῆς [...] Ἀλλὰ οἱ νέοι κύριοι [...] ἐκβιάζουσιν τοὺς δυστυχεῖς νὰ τοὺς πληρώνουσι ἐνοίκιον διὰ τὰς οἰκίας, εἰς ἃς κατοικοῦσιν καὶ ἃς οἱ χωρικοὶ θεωροῦσι πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ὡς ἰδίας. Ἀλλὰ αἱ ἐνστάσεις τῶν χωρικῶν εἰς μάτην. Ἐπιδείκνυται αὐτοῖς τὸ τῆς ἀγοραπωλησίας ἔγγραφον, ἐν ᾧ καὶ αἱ οἰκίαι ἐπωλήθησαν τῷ νέῳ κυρίῳ.

Ἐν ᾧ: Με το οποίο.

Ζ. Δ. Παπαδημητρίου, «Το αγροτικό ζήτημα και η δράση του Μαρίνου Αντύπα στη Θεσσαλία», στο: Π. Πετράτος (επιμ.), Μαρίνος Αντύπας (1872-1907) , Επιστημονικό Συνέδριο, Αγία Ευφημία, 16-19 Μαρτίου 2006, Πρακτικά, τόμ. Α', Αγία Ευφημία: Δήμος Πυλαρέων, 2009, σσ. 157-158.

ΚΕΙΜΕΝΟ Β

[ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΤΡΙΚΟΥΠΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗ ΓΙΑ ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ]

Ὁ ἴδιος ὁ Τρικούπης διευκρίνιζε μὲ σαφήνεια τὴ στάση του στὴ βουλή: «... ἐὰν ἐπιβάλωμεν τὴν διανομὴν τῶν κτημάτων εἰς τοὺς καλλιεργητάς, ὅπως μοῦ τὸ ζητεῖτε, θὰ ἐκδιώξωμεν ἐξ Ἑλλάδος τὸ χρῆμα τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἀντιθέτως, ὀφείλομεν νὰ προσελκύσωμεν τὰ κεφάλαια αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὄχι νὰ τοὺς ἐκφοβίσωμεν... Ἡ κατάστασις εἰς τὴν Θεσσαλίαν πρέπει νὰ παραμείνῃ ὡς ἔχει, διότι τοῦτο ἀπαιτοῦν τὰ γενικώτερα συμφέροντα τῆς χώρας μας...»[...]

Μόνο ὁ Δηλιγιάννης, λόγω τῆς μόνιμης ἐχθρότητάς του ἔναντι τῶν «πλουτοκρατῶν τῆς διασποράς», ἐπιχείρησε τὸ 1896 νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴ βουλή ἕνα νόμο γιὰ τὴν ἀπαλλοτρίωση ἐνὸς μέρους τῶν τσιφλικιῶν ὑπὲρ τῶν καλλιεργητῶν τους. [...] Ἡ κατάθεση καὶ μόνο τοῦ νομοσχεδίου αὐτοῦ τοῦ Δηλιγιάννη τὸ 1896 στὴ βουλή ἦταν στὴν πραγματικότητα ἡ πρώτη ἐπίσημη ἀναγνώριση, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ὅτι ὑπῆρχε πρόβλημα μεγάλης γαιοκτησίας στὴ βόρεια Ἑλλάδα, τὸ «θεσσαλικὸ πρόβλημα».

Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους , τομ. ΙΔ': Νεώτερος Ἑλληνισμὸς ἀπὸ τὸ 1881 ὡς τὸ 1913 , Αθήνα: Ἐκδοτικὴ Αθηνῶν, 22000, σσ. 70, 72.

ΚΕΙΜΕΝΟ Γ

ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΤΗΣ ΠΑΝΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΑΓΩΝΑ

Το Φεβρουάριο του 1910 τα μέλη της Πανθεσσαλικῆς Επιτροπῆς Ἀγώνα υπέβαλαν ὑπόμνημα στο βασιλιά Γεώργιο Α', ἐπιδιώκοντας τὴν παρέμβασή του: «... Δεν εἴμεθα κύριοι τῆς γῆς, ἡν καλλιεργούμεν, οὔτε τῆς καλύβης, ἐνθα διαμένομεν [...] καὶ οὔτε μας ἐπιτρέπουσιν ελευθέραν ιδιοκτησίαν. [...] Μας εξωθούσιν, ὅταν θέλωσι καὶ με τὰ κινητὰ πράγματα ἡμῶν καὶ με τὰ μέλη τῆς οικογενείας, περιφερόμεθα ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, ὡσπερ Αθίγανοι. Ὁ γεωργικὸς πληθυσμὸς ελαττοῦται, ἡ δε γεωργία ολοταχὺς οπισθοδρομεῖ. Ἡ τοκογλυφία ἀκμάζει καὶ ἡ ἐλonoσία μας θερίζει. Καὶ ὁμως εὐρισκόμεθα πλησίον τῶν συνόρων. Εἴμεθα οἱ Ἀκρίται. Ὅταν ὁμως ἡ αγροτικὴ τάξις εἶναι ευχαριστημένη ἐκ τῆς θέσεώς της, τότε τὸ καθεστὼς εἶναι περισσότερον ἐξησφαλισμένον. Καλλίτερος δε βασιλεὺς εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις καθιστὰ τὴν ὑπαίθρου γόνιμον χώραν. Ἐν Δανία ἡ δουλοπαροικία κατηργήθη ἀπὸ τοῦ 1788 ἔτους καὶ στήλῃ ελευθερίας υπενθυμίζει τὸ γεγονός τούτο. Διατί νὰ μὴ στηθῇ [στήλῃ ελευθερίας] καὶ ἐν Ἑλλάδι;»

Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, 1770-2000, 6ος τόμος: Ἡ ἐθνικὴ ολοκλήρωση (1909-1922). Ἀπὸ τὸ κίνημα στο Γουδί ὡς τὴν Μικρασιατικὴ Καταστροφὴ, Αθήνα: Ἑλληνικὰ Γράμματα, 2004, σ. 273.

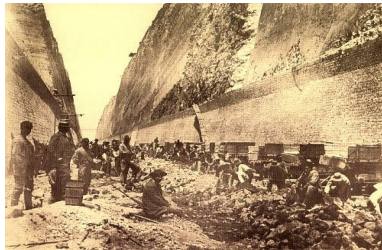
2. Τα πρώτα βήματα του εργατικού κινήματος

Τέλος 19^{ου} αιώνα: Περιορισμένη επιρροή του εργατικού	• Τέλος 19^{ου} αιώνα: μικρές σοσιαλιστικές ομάδες και σοσιαλιστικές ομαδοποιήσεις- μικρή πολιτική και κοινωνική επιρροή • Απουσία μεγάλων σύγχρονων βιομηχανικών μονάδων • Εργατικό δυναμικό από το εξωτερικό στα δημόσια έργα (π.χ. διώρυγα Κορίνθου)
--	---

κινήματος στην Ελλάδα – Αιτίες	• ή πρόσκαιρης απασχόλησης (πιο σταθερό στις μεταλλευτικές επιχειρήσεις)- πρώτες εργατικές εξεγέρσεις (Λαύριο) • Επικράτηση Μεγάλης Ιδέας (εμπόδιο στη διάδοση ιδεολογιών με κοινωνικό και ταξικό περιεχόμενο)
Αιτίες ανάπτυξης τον 20ό αιώνα - (μετά τους Βαλκανικούς πολέμους)	• Η ενσωμάτωση της Θεσσαλονίκης στην Ελλάδα , πόλης με βιομηχανικό υπόβαθρο και κοσμοπολίτικο χαρακτήρα • Φεντερασιόν: πολυεθνική εργατική οργάνωση δίαυλος για τη διάδοση εργατικής και σοσιαλιστικής ιδεολογίας στην πόλη
Α' Παγκόσμιος πόλεμος	• Διάρκεια Α' Παγκοσμίου Πολέμου: πιέσεις ελληνικής κοινωνίας, • Εμπλοκή σε διεθνείς υποθέσεις • Αντίκτυπος ρωσικής επανάστασης • Αποτελέσματα ✓ Ωρίμανση του σοσιαλιστικού και εργατικού κινήματος ✓ Ίδρυση της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος (ΓΣΕΕ) ✓ Ίδρυση του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος της Ελλάδος (ΣΕΚΕ)/ μετονομασία σε κομμουνιστικό κόμμα Ελλάδος

Αβραάμ Μπεναρόγια, ιδρυτής της Φεντερασιόν

Διάνοξη διώρυγας Κορίνθου

Τμήμα των εγκαταστάσεων της Γαλλικής Εταιρείας (CFML) στο Λαύριο

Διευκρινίσεις

➤ **Κλαδικά και τοπικά σωματεία**: τα κλαδικά σωματεία έχουν ως βάση τους εργαζόμενους ενός κλάδου(π.χ. κατασκευές) ενώ τα τοπικά τους εργαζόμενους μίας επιχείρησης.

➤ **Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνής**: Ιδρύθηκε τον Μάρτιο του 1919 με πρωτοβουλία του κόμματος των Μπολσεβίκων και διαλύθηκε το 1943. Συσπείρωνε στους κόλπους της τα κομμουνιστικά κόμματα όλων των χωρών με διακηρυγμένο στόχο την ανατροπή του καπιταλιστικού συστήματος και την επικράτηση της εργατικής – σοσιαλιστικής επανάστασης.

Ορισμός

❖ **Φεντερασιόν**: Η ενσωμάτωση της Θεσσαλονίκης ... στη χώρα

ΕΡΩΤΗΣΗ

Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από το παράθεμα που σας δίνεται, να παρουσιάσετε και να εξηγήσετε τις ιδιομορφίες του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα, σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, από το τέλος του 19ου αιώνα ως την έναρξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.

Υπάρχουν για τους εργοδότες και άλλες πηγές εργατικού δυναμικού εκτός από την εσωτερική αγορά. Εκατοντάδες ισπανοί και ιταλοί μεταλλωρύχοι δουλεύουν στο Λαύριο. Και γενικότερα, στην Ελλάδα του 19ου αιώνα, οι αλλοδαποί εργάτες είναι ενδημικό φαινόμενο: σε όλα σχεδόν τα δημόσια έργα και σε πολλές βιομηχανίες εργάζονται Αλβανοί, Αρμένιοι, Ιταλοί. Έτσι, καθώς η ελληνική αγορά εργασίας πάσχει από χρόνια στενότητα, καθώς δεν υπάρχουν στην χώρα δεξαμενές εργατικού δυναμικού, οι επιχειρηματικές τάξεις αντλούν από την παγκόσμια δεξαμενή με ικανοποιητικούς όρους. [...] Το δικαίωμα των εργατών να αλλάξουν εργοδότη ισοσταθμίζεται με το δικαίωμα των εργοδοτών να τηλεγραφήσουν στην Καλαβρία ή την Καταλωνία ζητώντας εργάτες προς αντικατάσταση των οποιωνδήποτε απεργών.

Οι συνθήκες αυτές έχουν δύο συνέπειες. Αφενός, τα ημερομίσθια των Ελλήνων δεν εκτοξεύονται προς τα πάνω, αλλά κυμαίνονται σταθερά σε επίπεδο αντίστοιχο προς αυτά που ζητούν οι ξένοι. Αφετέρου, όμως, παραμένουν αρκετά ικανοποιητικά επειδή, άλλωστε, πολλοί από τους ξένους είναι ειδικευμένοι. Έτσι, η εξαθλίωση των ελλήνων εργατών δεν προχωρεί πέρα από κάποιο σημείο. ούτε, βεβαίως, και η εργατική ταξική τους συνείδηση που, για να αναπτυχθεί, θα έπρεπε να συντρέχουν συνθήκες εξαθλίωσης και μάλιστα

χωρίς την διέξοδο της επιστροφής στα χωριά και τα χωράφια-διέξοδο που οι έλληνες εργάτες, στην πλειονότητά τους, διατηρούν ανοιχτή. Παράλληλη συνέπεια: οι απεργίες σπανίζουν.

Στην Ελλάδα δεν είναι μόνο το ότι πολλές ιδέες εισάγονται, άρα είναι φυσικό και να καθυστερούν. υπάρχουν επιπλέον και οι συνθήκες μιας οικονομίας που δεν έχει ακόμη εκβιομηχανιστεί. Δεν αρκεί η συντεχνιακή κατοχύρωση των δικαιωμάτων της ψήφου και του συνεταιρίζεσθαι για να εδραιωθεί, στο Δίκαιο, το δικαίωμα της απεργίας. χρειάζεται και η ουσιαστική εμπειρία της απεργίας στην καθημερινή πραγματικότητα των ανθρώπων-δηλαδή, χρειάζεται εργασία στο εργοστάσιο, άρα βιομηχανία.

(Γ.Β. Δερτιλής, Ιστορία του Ελληνικού Κράτους 1830-1920, τ. Α', εκδ. Εστία, Αθήνα 2005, σσ. 347, 350 Ημερ. Επαν 2009

3. Οι οικονομικές συνθήκες κατά την περίοδο 1910-1922

Βενιζελισμός	• 1910-1922: νέα πολιτική αντίληψη: «βενιζελισμός» • Στόχοι ✓ το ελληνικό κράτος μοχλός έκφρασης και ανάπτυξης του ελληνισμού ✓ ενσωμάτωση του εκτός συνόρων ελληνισμού ✓ διεκδίκηση της θέσης του στο σύγχρονο κόσμο με ενιαία κρατική και εθνική υπόσταση • Προϋποθέσεις ✓ θεσμικός εκσυγχρονισμός → αποτελεσματικό και αξιόπιστο κράτος ✓ προσήλωση στην ιδέα της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων
Διαδικασία υλοποίησης βενιζελισμού	Ο Βενιζέλος : • Συσπείρωσε μια δραστήρια αστική τάξη που πλούτιζε σε Αν. Μεσόγειο, Νότια Ρωσία, Δούναβη, Πόντο, Σμύρνη • Προσπάθησε να δημιουργήσει ένα ισχυρό εθνικό κέντρο • Η Μεγάλη Ιδέα και ο εκσυγχρονισμός ήταν ερείσματα για την δημιουργία της Μεγάλης Ελλάδας • Πλεονασματικοί προϋπολογισμοί του κράτους παρά την παρά τις αυξημένες στρατιωτικές δαπάνες
Η εθνική οικονομία το 1910	• Αντιμετώπιση αγροτικής κρίσης με την υπερπόντια μετανάστευση • Εκτόνωση των κοινωνικών εντάσεων λόγω της σταφιδικής κρίσης • Ενίσχυση της οικονομίας της υπαίθρου με τα εμβάσματα των μεταναστών
Συνέπειες βαλκανικών πολέμων	• Το κόστος τους δεν κλόνισε την εθνική οικονομία • Ενσωμάτωση πλούσιων περιοχών και εκατομμυρίων κατοίκων • Αύξηση εδαφών (70%) • Αύξηση πληθυσμού(80%) • Νέες οικονομικές προοπτικές • Θετικές προοπτικές στην γεωργία (νεοαποκτηθέντα εδάφη : πεδινά και αρδευόμενα) • Πρόβλημα : η παρουσία ισχυρών μειονοτικών ομάδων • Αύξηση της εμπιστοσύνης της Ελλάδας στις αγορές χρήματος • Έτοιμη να αφιερωθεί στην ενσωμάτωση των νέων περιοχών, όταν ξέσπασε ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος (1914)

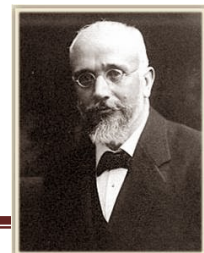
Διευκρινίσεις

- **Συνεχής πολεμική ετοιμότητα:** Από το 1910 άρχισε η προετοιμασία της Ελλάδας για τους βαλκανικούς πολέμους, τους οποίους ακολούθησε ο Α' Παγκόσμιος. Λίγο μετά τη λήξη του και μέχρι το 922, η Ελλάδα θα εμπλακεί στον Μικρασιατικό Πόλεμο.
- **Παραγωγικές δυνάμεις του έθνους:** πρόκειται για όλες τις κοινωνικές τάξεις και τους τομείς(εμπορικός, βιομηχανικός, αγροτικός) της παραγωγικής διαδικασίας.
- **Εθνικιστικά κινήματα:** Για παράδειγμα το Κίνημα των Νεότουρκων ενώ και στα Βαλκάνια από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα , ο εθνικισμός βρισκόταν σε έξαρση (π.χ. προσάρτηση της Ανατ. Ρωμυλίας στη Βουλγαρία.
- **Αρδευόμενος:** που ποτίζεται με νερό που διοχετεύεται μέσω δικτύου

Ορισμός

- ❖ **Βενιζελισμός** (Στην περίοδο 1910-1922 ... του έθνους)

Ελευθέριος Βενιζέλος (1864-1936),
(Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη)

ΕΡΩΤΗΣΗ

Συνδυάζοντας τις ιστορικές γνώσεις σας και τις πληροφορίες των παραθεμάτων που σας δίνονται, να αναφερθείτε στα οφέλη της Ελλάδας από τους Βαλκανικούς πολέμους, αλλά και στα προβλήματα που προέκυψαν από την ενσωμάτωση των νέων περιοχών στον εθνικό κορμό.

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

Μολονότι η Ελλάδα βγήκε υπερχρεωμένη από τους Βαλκανικούς Πολέμους, η ελληνική οικονομία έδινε κάποια σημεία ανόρθωσης, οφειλόμενα ίσως στην αναθέρμανση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς το κράτος μετά τη γενική ευφορία που δημιούργησαν οι σαρωτικές στρατιωτικές επιτυχίες, επιτρέποντας στον ελληνικό λαό να ατενίζει το μέλλον με πρωτόγνωρη αισιοδοξία. [...]

Ό,τι συνέβαλε τα μέγιστα στο κλίμα σιγουριάς και αισιοδοξίας ήταν ο ενθουσιασμός για τις στρατιωτικές επιτυχίες. [...] Η παραγωγική δυνατότητα όσων περιοχών προσαρτήθηκαν και η παρεπόμενη επέκταση της εσωτερικής αγοράς ασφαλώς προοιωνίζονταν λαμπρό μέλλον. [...] Επιπλέον, οι στρατιωτικές επιτυχίες υπαγόρευαν τη διαρκή πολεμική ετοιμότητα των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων για την προάσπιση των νέων εδαφών, αφού τόσο η Τουρκία όσο και η Βουλγαρία δεν θα αποδέχονταν μάλλον τις εδαφικές τους απώλειες. Η επέκταση όμως της αμυντικής θωράκισης της Ελλάδας αναπόφευκτα καταπονούσε την οικονομία της.

(Γ. Β. Λεονταρίτης, Η Ελλάδα στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο 1917-1918, ΜΙΕΣ, Αθήνα 2000, σ. 238-239).

ΚΕΙΜΕΝΟ Β:

[...] Σο 1913 η ύπαιθρος της Ηπείρου, της Μακεδονίας και της Θράκης έμοιαζε περισσότερο με την νοτιοελλαδική ύπαιθρο των αρχών του 19ου, παρά με εκείνη των αρχών του 20ού αιώνα. Εκτεταμένα έλη κάλυπταν τις πεδινές περιοχές, η ελονοσία ενδημούσε, η πληθυσμιακή πυκνότητα ήταν χαμηλή. Κυρίαρχη μορφή ιδιοκτησίας ήταν τα τσιφλίκια, που συνδυάζονταν με την ημινομαδική κτηνοτροφία. Η οικονομία των νέων επαρχιών αντιμετώπιζε πρόσθετα προβλήματα κι απ' το γεγονός ότι έως τότε ήταν προσανατολισμένη προς τα οικονομικά και πολιτικά κέντρα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, από τα οποία είχε αποκοπεί. Επιπλέον, στις νέες βόρειες επαρχίες κατοικούσε ένα μωσαϊκό από διαφορετικές φυλετικές και θρησκευτικές ομάδες.[...]

Αλέξης Φραγκιάδης, Ελληνική Οικονομία 19ος – 20ός αιώνας, Νεφέλη, Αθήνα 2007, σσ. 127-128. Ημερήσια 2009

4. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Οι συνθήκες της συμμετοχής της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	• Σύγκρουση παλατιού με Βενιζέλο - Διχασμός • Άσκοπη και δαπανηρή επιστράτευση του 1915 • Κυβέρνηση Εθνικής Άμυνας στη Θεσ/κη – Διάσπαση της χώρας σε δυο κράτη • Συμμαχικός αποκλεισμός και συγκρούσεις 1917 • Ενοποίηση της χώρας από το Βενιζέλο • Είσοδος της χώρας στον Α΄ Παγκόσμιο • Ιδιόμορφος δανεισμός από τους συμμάχους
Δάνεια	• Από Αγγλία, Γαλλία, ΗΠΑ • Θεωρητικός ο δανεισμός / Τα ποσά δεν εκταμιεύτηκαν, δόθηκαν ως κάλυψη για την έκδοση χαρτονομίσματος- απόθεμα σε χρυσό και συνάλλαγμα • Το απόθεμα δε βρισκόταν υπό τον έλεγχο της χώρας • Χρηματοδότηση πολεμικών επιχειρήσεων (μακεδονικό μέτωπο, Ουκρανία, Κριμαία, α΄ φάση μικρασιατικής εκστρατείας)
Συνέπειες δανεισμού	• Εκλογές 1920- Ήττα Βενιζέλου-νίκη φιλοβασιλικών κομμάτων, επαναφορά του βασιλιά Κων/νου • Οι Σύμμαχοι απέσυραν την κάλυψη χαρτονομίσματος • Ο κρατικός προϋπολογισμός κλείνει με παθητικό(από το 1918 και μετά) • Δαπανηρός ο πόλεμος στη Μ. Ασία • Μάρτιος 1922: δημοσιονομικό αδιέξοδο- εσωτερικό αναγκαστικό δάνειο με διχοτόμηση του χαρτονομίσματος – έσοδα: 1.200.000.000 δραχμές

Διευκρινίσεις

- **«Εθνικός Διχασμός»:** Πρόκειται για την σύγκρουση του Ελευθερίου Βενιζέλου με τον βασιλιά Κωνσταντίνο την περίοδο 1915 – 1917 για το ζήτημα της εισόδου της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο Βενιζέλος επιδίωκε την ένταξη της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό των δυνάμεων της Αντάντ ενώ ο Κωνσταντίνος προωθούσε την πολιτική της ουδετερότητας (μη συμμετοχής στον πόλεμο) υποστηρίζοντας παρασκηνακά την Γερμανία. Η σύγκρουση πήρε διαστάσεις εμφυλίου πολέμου οδηγώντας τη χώρα σε διάσπαση και τον σχηματισμό δύο διαφορετικών κρατών (1916 – 1917).
- **Η άσκοπη και δαπανηρή επιστράτευση του 1915:** Η επιστράτευση που κήρυξε ο Βενιζέλος, για να λάβει η Ελλάδα μέρος στις στρατιωτικές επιχειρήσεις της Αντάντ στη Χερσόνησο της Καλλίπολης εναντίον της Τουρκίας. Ο βασιλιάς αρνήθηκε να υπογράψει το σχετικό διάταγμα αναγκάζοντας τον Βενιζέλο να παραιτηθεί δεύτερη φορά (Οκτώβριος 1915).
- **Η δημιουργία της κυβέρνησης της Εθνικής Άμυνας:** Η κυβέρνηση της Εθνικής Άμυνας συγκροτήθηκε από τον Ελ. Βενιζέλο (1916) στη Θεσσαλονίκη. Έτσι υπήρχαν δυο κυβερνήσεις, του βασιλιά στην Αθήνα και του Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη.
- **Ο συμμαχικός αποκλεισμός και οι συγκρούσεις:** Τον Νοέμβριο του 1916 οι Αγγλογάλλοι απέκλεισαν τον Πειραιά, αποβίβασαν αγήματα και συγκρούστηκαν με δυνάμεις της κυβέρνησης των Αθηνών.
- **Μακεδονικό μέτωπο:** Οι συγκρούσεις που έλαβαν χώρα στη Μακεδονία μετά την εισβολή των Βουλγάρων και την κατάληψη της Καβάλας το 1916.
- **Εκστρατεία στην Ουκρανία και την Κριμαία:** Η εκστρατεία στην Ουκρανία οργανώθηκε τον Ιανουάριο του 1919 από τους Αγγλογάλλους με σκοπό να καταπνίξουν την Οκτωβριανή Επανάσταση, επαναφέροντας τη Ρωσία στο προηγούμενο καθεστώς, από φόβο διάδοσης της επανάστασης. Στην εκστρατεία αυτή έλαβε μέρος και η Ελλάδα, στέλνοντας ειδικό εκστρατευτικό σώμα στην Οδησό.
- **Ομόλογα** είναι μακροπρόθεσμα χρεόγραφα που εκδίδονται είτε από το Δημόσιο είτε από ιδιωτικούς οργανισμούς (π.χ. τράπεζες, επιχειρήσεις), και χρησιμοποιούνται για το δανεισμό κεφαλαίων από το επενδυτικό κοινό.

Ορισμοί

- ❖ **Διχοτόμηση του χαρτονομίσματος** (Τον Μάρτιο του 1922 ... βαρύτατες συνέπειές της)
- ❖ **«Εθνικός Διχασμός** (Σύγκρουση του παλατιού με τον Βενιζέλο)

ΕΡΩΤΗΣΗ

Συνδυάζοντας τα στοιχεία που θα αντλήσετε από τα παρακάτω κείμενα με τις πληροφορίες από το σχολικό σας βιβλίο να παρουσιάσετε τον εσωτερικό δανεισμό της κυβέρνησης Γούναρη το 1922 και τις συνέπειες (θετικές και αρνητικές) της διχοτόμησης του χαρτονομίσματος

Κείμενο Α

Οι προσπάθειες τον Γούναρη για δανειοδότηση από το εξωτερικό αποτυγχάνουν. Οι Αγγλογάλλοι έχουν ακυρώσει όλες τις πιστώσεις από την εποχή της επανόδου του Κωνσταντίνου στην Ελλάδα. Ο Γούναρης αναγκάζεται να ακολουθήσει αντιλαϊκή δημοσιονομική πολιτική. Ο υπουργός Οικονομικών Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης προχωρεί με νόμο στη σύναψη εσωτερικού αναγκαστικού δανείου ύψους ενός δισεκατομμυρίου πεντακοσίων εκατομμυρίων δραχμών (Μάρτιος 1922). Ο τρόπος εφαρμογής του αναγκαστικού δανείου ήταν πρωτότυπος: το χαρτονόμισμα που κυκλοφορούσε χάνει τη μισή του αξία. Οι πενήντα δραχμές, για παράδειγμα, που είχε στα χέρια τον ο πολίτης αποκτούν ονομαστική αξία είκοσι πέντε δραχμών. Οι άλλες είκοσι πέντε κατατίθενται στο δημόσιο ταμείο. Έτσι, ο ελληνικός λαός, αιφνιδιαστικά, χάνει το μισό του νόμισμα.

[Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη Γ' Λυκείου του ΟΕΔΒ]

Κείμενο Β

Στον οικονομικό τομέα η κατάσταση χειροτέρευε με σταθερά επιταχυνόμενο ρυθμό. Το αναγκαστικό δάνειο που είχε εισαγάγει ο Πρωτοπαπαδάκης με τη διχοτόμηση του χαρτονομίσματος ενίσχυσε με ένα αρκετά

σημαντικό ποσό το Δημόσιο Ταμείο, αλλά δεν ενίσχυσε καθόλου τη δημοτικότητα της κυβερνήσεως [...]Αλλά και το ποσό αυτό δεν επαρκούσε παρά μόνο για τη συντήρηση του στρατού και την οργάνωση της αποχωρήσεώς του από τη Μικρά Ασία. [...]Δεν έλυσε όμως το οικονομικό πρόβλημα της χώρας. Η διχοτόμηση του νομίσματος σε «Σταύρους» (την εικόνα δηλαδή του ιδρυτή της Εθνικής Τράπεζας Γεωργίου Σταύρου) και σε «Στέμματα» βοήθησε να αντιμετωπισθούν οι άμεσες κρατικές υποχρεώσεις ως το φθινόπωρο του 1922. [Ιστορία τον Ελληνικού Έθνους τόμος ΙΕ Εκδοτική Αθηνών Αθήνα 1978 σελ. 158]

5. Η οικονομική ζωή κατά την περίοδο 1922-1936

Μεταβολή δεδομένων ελληνικής κοινωνίας από την καταστροφή του 1922	• Άφιξη και αποκατάσταση προσφύγων (1.230.000 Έλληνες Χριστιανοί, 45.000 Αρμένιοι) • Αναχώρηση 610.000 μουσουλμάνων για την Τουρκία • Ανατροπή ισορροπιών, δεδομένων ελληνικής κοινωνίας • Το ελληνικό κράτος υποχρεώθηκε σε νέα αρχή
Συνέπειες της άφιξης των προσφύγων	• Πρωτοφανής τραγωδία • Ανάγκη αντιμετώπισης των ανεπαρκειών της ελληνικής διοίκησης • 1923-1924: πολλαπλασιάστηκαν οι θάνατοι από ελονοσία, φυματίωση → ανάγκη αποτελεσματικών παρεμβάσεων • Πολιτική αστάθεια, διχασμός, ανακήρυξη της δημοκρατίας, πραξικοπήματα • Μάλλον επαρκής η αντίδραση του κρατικού μηχανισμού • Αξιοποίηση μουσουλμανικών περιουσιών • Αποτελεσματική εξωτερική βοήθεια

Πρόσφυγες από τη Μ. Ασία

Διευκρινίσεις

- **Η ανακήρυξη της δημοκρατίας:** εγκαθιδρύθηκε το Μάρτιο του 1924 από την ελληνική Βουλή και επισημοποιήθηκε με δημοψήφισμα τον Απρίλιο του ίδιου έτους. Πρώτος Πρόεδρος της ελληνικής αβασίλευτης δημοκρατίας ήταν ο Αλέξανδρος Ζαΐμης.
- **Οι επεμβάσεις του στρατού και οι απόπειρες πραξικοπημάτων:** Την περίοδο 1922 – 1936 έγιναν επτά στρατιωτικά κινήματα και πραξικοπήματα, δύο εκ των οποίων κατέληξαν στην επιβολή δικτατορίας. Το 1925 από τον Θεόδωρο Πάγκαλο και στις 4 Αυγούστου του 1936 από τον Ιωάννη Μεταξά.

6. Η ελληνική οικονομία κατά την περίοδο του μεσοπολέμου

Πλεονεκτήματα , θετική πορεία της οικονομίας	• 1919-1939: θετική οικονομική πορεία Ελλάδας του μεσοπολέμου • Αιτίες: ✓ Εθνική ομογενοποίηση (μειονότητες λιγότερο του 7%) ✓ Ολοκλήρωση αγροτικής μεταρρύθμισης ✓ Προώθηση αστικοποίησης (1/3 πληθυσμού σε αστικά κέντρα) ✓ Βελτίωση υποδομών και υιοθέτηση αναπτυξιακών πολιτικών ✓ Συγκέντρωση των Ελλήνων και εξάλειψη ελληνικού κοσμοπολιτισμού ✓ Οι γνώσεις , ο πολιτισμός και η ισχυρή διάθεση για εργασία των προσφύγων
---	--

Η Αθήνα του μεσοπολέμου

Διευκρινίσεις

- **Μεσοπόλεμος:** η περίοδος ανάμεσα στον πρώτο και το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. (1919 – 1939)
- **Βελτίωση των υποδομών:** αναφέρεται στα έργα που έγιναν σε διάφορους τομείς όπως ύδρευση, ηλεκτροδότηση, συγκοινωνιακό δίκτυο, αποστραγγιστικά και αρδευτικά έργα στην ύπαιθρο.
- **Αναπτυξιακές πολιτικές:** πολιτικές που στοχεύουν στην παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας στον αγροτικό, βιομηχανικό και τον τομέα των υπηρεσιών.
- **Εξάλειψη ελληνικού κοσμοπολιτισμού:** λόγω της μικρασιατικής καταστροφής και της συνακόλουθης ανταλλαγής πληθυσμών, οι Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που διέθεταν επιχειρήσεις και αποτελούσαν την αστική τάξη αναγκάστηκαν να κάνουν επενδύσεις πλέον στο ελληνικό κράτος.

ΕΡΩΤΗΣΗ

Λαμβάνοντας υπόψη το παράθεμα που ακολουθεί και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις, να αναφέρετε τους βασικούς παράγοντες που εξασφάλισαν θετική οικονομική πορεία στην Ελλάδα του μεσοπολέμου.

Οι βασικές συνιστώσες που αποτελούσαν τη νέα αφετηρία στην οικονομική και κοινωνική ζωή της Ελλάδας ήταν η ολοκλήρωση της αγροτικής μεταρρύθμισης και η οριστική επίλυση του αγροτικού ζητήματος, η βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας, η ανασυγκρότηση και η επαύξηση της ναυτιλίας, η ανάπτυξη του τραπεζικού κεφαλαίου και ο πολλαπλασιασμός των ανωνύμων εταιρειών. Από την άλλη πλευρά, τα μεγάλα παραγωγικά έργα, οι οδικές κατασκευές, οι επισκευές λιμανιών, τα στεγαστικά έργα για τους πρόσφυγες, τα εγγειοβελτιωτικά έργα στη Μακεδονία, καθώς και τα οικονομικά μέτρα, όπως η σταθεροποίηση του νομίσματος και η δημιουργία της Τράπεζας Ελλάδος και η εφαρμογή της νέας διατίμησης για την προστασία της εθνικής βιομηχανίας, συνέβαλαν ουσιαστικά στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Σ. Τζόκας, Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και το εγχείρημα τον αστικού εκσυγχρονισμού, 1928-Η οικοδόμηση τον αστικού κράτους, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 2002, σελ. 5

7. Οι μεγάλες επενδύσεις

Ανάγκη για σημαντικές επενδύσεις μετά την μικρασιατική καταστροφή	• 1925 στην Αθήνα : η αμερικανική εταιρεία ΟΥΛΕΝ κατασκευή φράγματος και τεχνητής λίμνης στο Μαραθώνα • Βρετανική εταιρεία ΠΑΟΥΕΡ , εγκατάσταση μονάδων παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος, δίκτυο αστικών συγκοινωνιών • Επενδύσεις στο τηλεφωνικό δίκτυο, στους δρόμους και στη διεύθυνση χειμάρρων
	• Στην υπόλοιπη χώρα εγγειοβελτιωτικά έργα – αύξηση καλλιεργούμενων εδαφών

Διευκρινίσεις

- **Αδριάνειο Υδραγωγείο:** κατασκευάστηκε από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Αδριανό, για να υδροδοτηθεί η ρωμαϊκή συνοικία της Αθήνας. Συνέχισε να λειτουργεί μέχρι και στα χρόνια της τουρκοκρατίας, οπότε και καταστράφηκε. Αργότερα επισκευάστηκε και συνέχισε να χρησιμοποιείται. Με την κατασκευή του φράγματος του Μαραθώνα το Αδριάνειο έπαψε να είναι η κύρια πηγή νερού για την Αθήνα και απλά λειτούργησε ως συμπληρωματική πηγή νερού μέχρι σταδιακά να εγκαταλειφθεί.

- **Εγγειοβελτιωτικά έργα:** πρόκειται για τα αποξηραντικά, αρδευτικά και αποστραγγιστικά έργα που είχαν ως στόχο την βελτίωση της απόδοσης και της αύξησης των καλλιεργούμενων εδαφών

Ορισμοί

- ❖ **ΟΥΛΕΝ** (Το πολεοδομικό ...στο Μαραθώνα)
- ❖ **ΠΑΟΥΕΡ** (Την ίδια περίπου εποχή ... λεωφορεία)

8.Η Τράπεζα της Ελλάδος

1927: τίθεται ζήτημα δημιουργίας κεντρικής κρατικής τράπεζας	• Αφορμή : το αίτημα της Ελλάδας στην ΚΤΕ για δάνειο • Αρμοδιότητες τράπεζας (διαχείριση χρεών , έκδοση χαρτονομίσματος, εφαρμογή κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής) • Μάιος 1927: ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος/ λειτουργία ένα χρόνο αργότερα • Αποτελέσματα ✓ σταθερές ισοτιμίες της δραχμής με τα ξένα νομίσματα, βελτίωση δημόσιων οικονομικών ✓ Βελτίωση πιστοληπτικής ικανότητας του κράτους ✓ Εισροή συναλλάγματος και επενδύσεις ✓ Πολιτικές , θεσμικές και οικονομικές πρωτοβουλίες της κυβέρνησης Βενιζέλου(1928-1932)
---	--

Το κεντρικό κτήριο της Τράπεζας της Ελλάδος στην Αθήνα

Διευκρινίσεις

- **Κοινωνία των Εθνών:** Διεθνής Οργανισμός που ιδρύθηκε μετά τη Συνθήκη των Βερσαλλιών (1919) με πρωτοβουλία των δυνάμεων της Αντάντ, των νικητριών του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, και είχε ως αποστολή τη διατήρηση της ειρήνης, την ειρηνική επίλυση των διαφορών μεταξύ των κρατών και τη διασφάλιση των κρατών – μελών από οποιαδήποτε επίθεση
- **«Παρά τις αντιδράσεις της Εθνικής Τράπεζας»:** Οι αντιδράσεις αυτές ήταν εύλογες, επειδή θα περιοριζόταν ο κεντρικός ρόλος της στην ελληνική οικονομία και τα κέρδη της.
- **Σταθερές ισοτιμίες της δραχμής με τα ξένα νομίσματα:** Από το 1921 η δραχμή ακολούθησε μία συνεχή πορεία υποτίμησης, λόγω κυρίως της κυκλοφορίας ακάλυπτου(πληθωριστικού) χαρτονομίσματος. Η υποτίμηση αυτή ευνοούσε τη βιομηχανία, αλλά δημιουργούσε καχυποψία στο εξωτερικό και δεν προσείλκυε κεφάλαια. Με την ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος, ορίστηκε σταθερή ισοτιμία της δραχμής έναντι της αγγλικής λίρας, δηλαδή 375 δραχμές= 1 λίρα.
- **Μετατρεψιμότητα του νομίσματος :** η ονομαστική αξία του νομίσματος αντιστοιχούσε σε χρυσό. Επίσης η δυνατότητα ενός κράτους να αγοράζει χρυσό με το εθνικό του νόμισμα.
- **Πιστοληπτική ικανότητα:** είναι η φερεγγυότητα του πιστολήπτη. Ουσιαστικά η δυνατότητα για παράδειγμα ενός κράτους να δανείζεται και να αποπληρώνει τις υποχρεώσεις του.

ΕΡΩΤΗΣΗ

Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από το παράθεμα που σας δίνεται, να αναφερθείτε στους σκοπούς (μονάδες 5), την οργάνωση (μονάδες 5) και το έργο (μονάδες 15) της Τράπεζας της Ελλάδος μέχρι τις αρχές του 1932. (πανελλ. 2010)

Κείμενο

Το καταστατικό της Τράπεζας της Ελλάδος κατοχύρωνε την ανεξαρτησία της από την πολιτική εξουσία με διατάξεις που ήταν από τις πιο προωθημένες της εποχής.[...]

Η κύρια αποστολή που ανατέθηκε στη νέα τράπεζα ήταν να εγγυάται τη μετατρεψιμότητα του νομίσματος. Για να την εκπληρώσει η τράπεζα διέθετε το αποκλειστικό προνόμιο έκδοσης τραπεζογραμμάτων και δικαιούνταν, σύμφωνα με το καταστατικό της, να ελέγχει τη νομισματική κυκλοφορία και την πίστη. Το καταστατικό προέβλεπε ότι το εκδοτικό προνόμιο μπορούσε να ανακληθεί

ανά πάσα στιγμή, αν η τράπεζα αποτύγχανε να εξασφαλίσει τη σταθερότητα της αξίας των τραπεζογραμματίων της σε χρυσό. [...]

[...] Το καταστατικό όριζε το ελάχιστο του καλύμματος των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων στο 40%. Το κάλυμμα περιλάμβανε χρυσό και ξένο συνάλλαγμα ελεύθερα μετατρέψιμο σε χρυσό. [...]

Η διοίκηση της τράπεζας ανετίθετο στο διοικητικό συμβούλιο. Αυτό αποτελείτο από τον διοικητή, τον υποδιοικητή και εννέα μέλη. Τουλάχιστον τρία από τα μέλη του εκπροσωπούσαν τον εμπορικό και βιομηχανικό κόσμο και άλλα τρία τον αγροτικό κόσμο της χώρας. [...]

Η κυβέρνηση διατηρούσε επίσης το δικαίωμα να διορίζει έναν επίτροπο στην τράπεζα. Πρώτοι διοικητής και υποδιοικητής διορίστηκαν οι Αλέξανδρος Διομήδης και Εμμανουήλ Τσουδερός αντιστοίχως, οι οποίοι κατείχαν ως τότε αυτές τις θέσεις στην Εθνική Τράπεζα. [...]

Το Πρωτόκολλο της Γενεύης ρητώς προόριζε τη νέα τράπεζα να λειτουργήσει ως τραπεζίτης της κυβέρνησης. Η κυβέρνηση ανέλαβε την υποχρέωση να συγκεντρώσει στην Τράπεζα της Ελλάδος όλες τις εισπράξεις και τις πληρωμές του κράτους και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

Χρ. Χατζηϊωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, Τόμος Β', Μέρος 1: *Ο Μεσοπόλεμος, 1922-1940*, Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2002, σσ. 262-263

9. Η κρίση του 1932	
Η κατάσταση στην Ελλάδα	• Η παγκόσμια οικονομική κρίση βρίσκει την Ελλάδα σε ευημερία • Εμπιστοσύνη Ελλήνων σε ένα καλύτερο οικονομικά μέλλον • Απομάκρυνση δυσκολιών δεκαετίας του 1920 • Περιορισμός φτώχειας • Το κράτος σχεδιάζει το μέλλον με αισιοδοξία
Αιτία κρίσης Συνέπειες οικονομικές	• Εξάντληση αποθεμάτων χώρας σε χρυσό και συνάλλαγμα • άνοιξη του 1932: αναστολή μετατρεψιμότητας του νομίσματος, εξυπηρέτησης δανείων • Συνέπειες Οικονομικές ✓ κρατικός παρεμβατισμός στα οικονομικά ζητήματα και εξωτερικές συναλλαγές ✓ Πολιτική προστατευτισμού με στόχο την αυτάρκεια ✓ Κλειστή οικονομία/ συναλλαγές με βάση γραφειοκρατικές διαδικασίες
οικονομικές συνέπειες- κλήριγκ	✓ Στο εξωτερικό εμπόριο κυριάρχησε η μέθοδος του διακανονισμού «κλήριγκ» ✓ Οι διεθνείς συναλλαγές δε γίνονταν με βάση το μετατρέψιμο συνάλλαγμα αλλά με βάση διακρατικές συμφωνίες/ κοστολογούσαν τα προϊόντα/ ισοσκελίζουν αξία εισαγωγών και εξαγωγών ✓ Η διαδικασία είχε και θετικά στοιχεία
Πολιτικές συνέπειες	• Πολιτικές συνέπειες ✓ Κυριαρχία ολοκληρωτικών καθεστώτων στην Ευρώπη (δικτατορικά ή φασιστικά) ✓ 4 Αυγούστου 1936: επιβολή δικτατορίας Μεταξά

Διευκρινίσεις

- **Αναστολή της μετατρεψιμότητας της δραχμής:** η άρση της ισοτιμίας της, που δόνησε σε υποτίμηση της κατά 60%. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τα εισαγόμενα προϊόντα να γίνουν κατά 60% πιο ακριβά και να περιοριστούν οι εισαγωγές.
- **Κρατικός παρεμβατισμός:** Πολιτική που ακολούθησαν μετά το 1929 τα κράτη με φιλελεύθερη οικονομία για να αντιμετωπίσουν την οικονομική κρίση. Δεν σήμαινε την κατάργηση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Για παράδειγμα στον τομέα των επενδύσεων το κράτος αναλάμβανε πρωτοβουλίες για την τοποθέτηση κεφαλαίων σε διάφορους τομείς(π.χ. δημόσια έργα) ενώ παράλληλα έδινε κίνητρα στους ιδιώτες να επενδύουν εκεί που το κράτος θεωρούσε αναγκαίο παρέχοντας τους μονοπωλιακά προνόμια.
- **Πολιτική προστατευτισμού:** για παράδειγμα με την κατάρρευση του διεθνούς εμπορίου και των κεφαλαιαγορών, η κυβέρνηση αναγκάστηκε να ασκήσει πολιτική αυτάρκειας, επιβάλλοντας δασμούς στα εισαγόμενα προϊόντα και ενισχύοντας την εσωτερική αγορά.
- **«Στο εξωτερικό εμπόριο κυριάρχησε η μέθοδος του διακανονισμού κλήριγκ»:** Αυτό οφειλόταν στη στενότητα του συναλλάγματος, λόγω του περιορισμού των εξαγωγών.
- **«Η διαδικασία αυτή πέρα από τα αρνητικά είχε και θετικά στοιχεία»:** Τα θετικά στοιχεία ήταν ο περιορισμός των εισαγωγών και η βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου, που έπαψε να είναι παθητικό, καθώς και η ενίσχυση του παραγωγικού δυναμικού της χώρας.

Ορισμός

❖ **Κλήριγκ** (Στο εξωτερικό εμπόριο ... και θετικά στοιχεία)

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

1774	Συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζή
Στη διάρκεια 18 ^{ου} αιώνα	Σημαντική ναυτιλιακή και εμπορική δραστηριότητα σε παραλιακές πόλεις του ελληνικού χώρου και νησιά
1828	Πυκνότητα πληθυσμού 15 κάτοικοι ανά τετρ. χιλ.
1830	Ίδρυση νέου ελληνικού κράτους
1832	Άφιξη Βαυαρών- δάνεια
1833-1870	Διανομή 600.000 στρεμμάτων εθνικών γαιών
1835	Έναρξη συζητήσεων για την κατασκευή σιδηροδρομικού δικτύου
1839	Ίδρυση Ιονικής Τράπεζας στα Επτάνησα
1840	Συνολική χωρητικότητα ελληνικών πλοίων : 100.000 τόνοι
1841	Ίδρυση Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος
1845	Υποκατάστημα Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος στην Ερμούπολη
1846	Υποκατάστημα Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος στην Πάτρα
Μετά τα μέσα του 19 ^{ου} αιώνα	Προσπάθειες για την είσοδο της ελληνικής ναυτιλίας στην εποχή του ατμού
1851	Συνολική αξία εισαγωγών και εξαγωγών: 36.000.000 χρυσές δραχμές
1854	Κριμαϊκός πόλεμος-ναυτικός αποκλεισμός από Αγγλο- Γάλλους
1856	Μεταρρυθμίσεις Τανζιμάτ
Αρχές δεκαετίας 1860	Νομοθεσία για εκμετάλλευση υπεδάφους
Δεκαετία 1860	Πολλαπλασιάζονται τα τραπεζικά και ασφαλιστικά ιδρύματα στην Ελλάδα Συζητήσεις για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων της ομογένειας
Ως το 1861	Απομόνωση Ελλάδας από ευρωπαϊκές χρηματαγορές
1864	Προσάρτηση Επτανήσων
1866	Συνολική χωρητικότητα ελληνικών πλοίων ξεπερνά τους 300.000 τόνους Εταιρεία Σερπιέρι-Ρου αρχίζει την εκμετάλλευση των μεταλλείων Λαυρίου
1866-1869	Κρητικές επαναστάσεις
1869	Ολοκλήρωση διώρυγας Σουέζ
Μέχρι τη δεκαετία 1870	Υποτονική δραστηριότητα του κράτους στα δημόσια έργα
δεκαετία 1870	Αρχίζει συνεργασία ελληνικού κράτους και Ελλήνων ομογενών
1870	Κύμα ίδρυσης βιομηχανιών , πάνω από 100
1870-1871	Οριστική αντιμετώπιση του προβλήματος των εθνικών γαιών με νομοθετικές ρυθμίσεις
Μετά τη δεκαετία του 1870	Οικοδομική ανάπτυξη
1870-1911	Διανεμήθηκαν 2.650.000 στρέμματα με 370.000 παραχωρητήρια
1877-1880	Στρατιωτικές κινητοποιήσεις
Μέχρι το 1880	Σημαντική εμπορική κίνηση στα κατεργασμένα δέρματα
Μέχρι τη δεκαετία 1880	Η μόνη σιδηροδρομική γραμμή αυτή της Αθήνας- Πειραιά
Δεκαετία 1880	Διόγκωση εξωτερικού δανεισμού
1881	Προσάρτηση Θεσσαλίας
1881- 1893	Διάνοιξη διώρυγας Κορίνθου
1882-1892	Πρώτες πρωθυπουργίες Χαρίλαου Τρικούπη (κατασκευή 900 χλμ σιδηροδρομικής γραμμής)
1885-1886	Στρατιωτικές κινητοποιήσεις

1889	Ναυπήγηση τριών θωρηκτών
1890	97 ελληνικά ατμόπλοια
Δεκαετία 1890	Επιβράδυνση κατασκευής σιδηροδρομικού δικτύου
1893	πτώχευση
1896	Εργατική εξέγερση στο Λαύριο
1897	Ελληνοτουρκικός πόλεμος
1898	Έναρξη λειτουργίας ΔΟΕ
Διάρκεια 19 ^{ου} αιώνα	Ανοδική πορεία ελληνικής ναυτιλίας Εξάπλωση οικονομικών δραστηριοτήτων Ελλήνων σε Αν. Μεσόγειο και Μαύρη Θάλασσα
Ολόκληρος 19 ^{ος} αι.	Εσωτερική εμπορική κίνηση σε πολύ χαμηλά επίπεδα
Τέλη 19 ^{ου} αιώνα	Οι ομογενείς ανακαλύπτουν τη σημασία που είχε η Ελλάδα ως πεδίο ανάπτυξης οικονομικών δραστηριοτήτων Άξια λόγου εμπορική κίνηση στις πόλεις Τα μεταλλευτικά προϊόντα πλησιάζουν το 1/5 της συνολικής αξίας των εξαγωγών Η ελληνική ατμοπλοία γίνεται αισθητή (τελευταία δεκαετία) Αξιοποίηση μαρμάρων Αλυκές: πηγή σημαντικών δημοσίων εσόδων Σταθερό βιομηχανικό δυναμικό Σοσιαλιστικές ομάδες και εργατικές ομαδοποιήσεις στην Ελλάδα
Τέλος 19 ^{ου} – αρχές 20 ^{ου} αιώνα	Μετανάστευση στις ΗΠΑ Ανάπτυξη βαριάς βιομηχανίας κλπ Κατασκευή οδικού δικτύου και άλλων δημοσίων έργων
Δεκαετία 1900-1910	Αγροτικά προϊόντα : ¾ συνολικών εξαγωγών
1901	Συνολική αξία εισαγωγών και εξαγωγών: 235.000.000 χρυσές δραχμές 191 ελληνικά ατμόπλοια
1907	Ψήφιση νόμων για απαλλοτριώσεις
1909	Ολοκλήρωση σιδηροδρομικού δικτύου
1910	Υγιή δημόσια οικονομικά Αγροτική εξέγερση Κιλελέρ
1910-1922	Η Ελλάδα σε συνεχή πολεμική ετοιμότητα
1911	Πυκνότητα πληθυσμού 43 κάτοικοι ανά τετρ.χιλ. Συνολική αξία εισαγωγών και εξαγωγών: 315.000.000 χρυσές δραχμές Προϋπολογισμός : έσοδα 240.000.000 – έξοδα 181.000.000 δρχ
1912	389 ελληνικά ατμόπλοια
1913	Τέλος Βαλκανικών πολέμων
Μετά το 1912-1913	Αλλαγή δεδομένων στη βιομηχανία
1914-1918	Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος
1914	Στην Ήπειρο: 166.000 Έλληνες – 38.000 μουσουλμάνοι- μερικές χιλιάδες Εβραίοι
1915	Άσκοπη δαπανηρή επιστράτευση
1917	Αγροτική μεταρρύθμιση Βενιζέλου Ενοποίηση χώρας υπό τον Βενιζέλο
Μετά το 1918	κρατικός ισολογισμός με παθητικό
1919	Ο ελληνικός εμπορικός στόλος έχει υπερδιπλασιαστεί σε σχέση με το 1914
1919-1939	Περίοδος μεσοπολέμου
Νοέμβριος 1920	Ήττα Βενιζέλου στις εκλογές-επάνοδος βασιλιά Κωνσταντίνου-η κάλυψη χαρτονομίσματος αποσύρεται
Μάρτιος 1922	Αδιέξοδο δημοσιονομικών / Διχοτόμηση δραχμής
1922	Μικρασιατική καταστροφή/ άφιξη προσφύγων
1923	Πολλαπλασιάζονται οι θάνατοι από φυματίωση και ελονοσία
1924	
1925	ΟΥΛΕΝ : φράγμα και τεχνητή λίμνη στο Μαραθώνα
1926	Επανάληψη διχοτόμησης
Μάιος 1927	Ίδρυση Τράπεζας Ελλάδος/ λειτουργία ένα χρόνο αργότερα
1928-1932	Τελευταία κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου

1929	Οικονομική κρίση στη Ν.Υόρκη
Δεκαετία 1930	Δικτατορικά ή φασιστικά καθεστώτα στην Ευρώπη
Άνοιξη 1932	Η κρίση επηρεάζει την Ελλάδα-αναστολή μετατρεψιμότητας δραχμής και εξυπηρέτησης χρεών
1936(4 Αυγούστου)	Επιβολή δικτατορίας Μεταξά
Ως τα μέσα του 20 ^{ού}	Ελonoσία : μάστιγα για την αγροτική Ελλάδα

ΘΕΜΑΤΑ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΩΝ

Α. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

1. Τα δημογραφικά δεδομένα

- Αντλώντας στοιχεία από τα κείμενα και τον πίνακα που σας δίνονται και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις, να αναζητήσετε τους λόγους της μετανάστευσης των Ελλήνων, κυρίως στις Η.Π.Α., στα τέλη του 19ου αιώνα, και να εκτιμήσετε την έκταση και τα οφέλη που προέκυψαν για την ελληνική οικονομία ως τις αρχές του 20ου αιώνα. Ημερ 2004
- Η σταφιδική κρίση στις αρχές του 20ού αιώνα προκάλεσε μεγάλο ρεύμα μετανάστευσης προς τις παραδουνάβιες περιοχές. Σ ή Λ ημερ 2020 παλαιό

2. Οι παραγωγικές δυνάμεις μέσα και έξω από την Ελλάδα και η «Μεγάλη Ιδέα»

- Πολλές δεκαετίες, μετά την ανεξαρτησία της, η Ελλάδα εξακολουθούσε να μοιάζει περισσότερο με την Ανατολή παρά με τη Δύση. Σ ή Λ εσπερ. 2004

Β. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 19ο ΑΙΩΝΑ

1. Το εμπόριο

- Κατά τον πρώτο αιώνα της ανεξαρτησίας της Ελλάδας περισσότερο από τα 2/3 (σε αξία) του συνόλου των εξαγωγών ήταν γεωργικά προϊόντα. Σ ή Λ εσπερ. 2002
- Ποια ήταν τα προϊόντα που εξήγε η Ελλάδα κατά τη διάρκεια του πρώτου αιώνα της ανεξαρτησίας της; εσπερ. 2005
- α. Αφού μελετήσετε τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα (πίνακας 3, σελ. 19 του σχολικού βιβλίου) και με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις, να προσδιορίσετε τις παραγωγικές δυνατότητες της Ελλάδας κατά τις δεκαετίες στις οποίες αναφέρεται ο πίνακας και να σχολιάσετε τις διακυμάνσεις των εξαγωγών και εισαγωγών.
- β. Ποια ήταν η σημασία του εξωτερικού εμπορίου για την οικονομία της χώρας την ίδια περίοδο; Μονάδες ημερ. 2000
- Το μεγαλύτερο μέρος του εξωτερικού εμπορίου της Ελλάδας στη διάρκεια του πρώτου αιώνα της ανεξαρτησίας της αφορούσε γεωργικά προϊόντα Σ ή Λ ημερ. 2006
- Μέχρι το 1913 στην Ελλάδα αναπτύχθηκε κυρίως το εσωτερικό εμπόριο. Επαναλ. 2019
- Η ανάπτυξη του εσωτερικού εμπορίου στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα ακολούθησε ρυθμούς ανάλογους με τους ρυθμούς ανάπτυξης της διεθνούς εμπορικής κίνησης. Σ ή Λ επαναλ 2020

2. Η εμπορική ναυτιλία

- Στη διάρκεια του 19ου αιώνα η ελληνική ναυτιλία ακολούθησε ανοδική πορεία. Σ ή Λ εσπερ. 2001
- Αντλώντας στοιχεία από τον πίνακα και το κείμενο που σας δίνονται και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις, να αναλύσετε το γεγονός της μετάβασης της ελληνικής ναυτιλίας από την εποχή του ιστιοφόρου στην εποχή του ατμόπλοιου 2002
- Το 1919 ο ελληνικός εμπορικός στόλος είχε υπερδιπλασιαστεί, σε σχέση με το 1914. Σ ή Λ εσπερ. 2003
- Η Γαλλική Επανάσταση και οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι ευνόησαν ιδιαίτερα την ελληνική ναυτιλία. Σ ή Λ επαν. ημερ. 2004
- Στη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης η Σύρος δέχτηκε κύματα προσφύγων, κυρίως από τη Χίο. Σ ή Λ επαν ημερ. 2005
- Χρησιμοποιώντας τα στοιχεία που περιέχονται στον παρακάτω πίνακα και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις, να αναφερθείτε στην εξέλιξη της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας από τα μέσα του 19ου ως τις αρχές του 20ου αιώνα. Επαν. εσπερ. 2005

- Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα παρακάτω κείμενα και τον πίνακα που σας δίνονται, να αναφερθείτε: α. στην εξέλιξη των ναυτικών κέντρων από τη δεκαετία 1821-1830 έως το 1870, (μονάδες 13) β. στην περίπτωση της Σύρου και στους λόγους ανάπτυξής της κατά την ίδια περίοδο. (μονάδες 12) ημερ. 2017

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

[...] Στην διάρκεια της Επανάστασης είχε καταστραφή μεγάλο ποσοστό των πλοίων, αλλά ένας ισχυρός πυρήνας περισώθηκε. Αν και η Ύδρα και οι Σπέτσες είχαν χάσει αντίστοιχα τα 78% και 50% του εμπορικού τους ναυτικού, στο τέλος του αγώνα η πρώτη διέθετε ακόμη 100 πλοία συνολικής χωρητικότητας 10.240 τόννων και οι Σπέτσες είχαν 50 πλοία 10.324 τόννων, όλα από 30 τόννους και πάνω. Με την αποκατάσταση της ειρήνης ιδρύθηκαν νέα ναυπηγεία σε πολλά νησιά και λιμάνια η ναυπηγική έγινε μια από τις σημαντικότερες βιομηχανίες του νεοσύστατου κράτους. [...] Μετά την Επανάσταση, η Σύρος και αργότερα ο Πειραιάς έγιναν τα κύρια εμπορικά κέντρα με τα πιο δραστήρια ναυπηγεία. Από το 1827 μέχρι το 1834 ναυπηγήθηκαν στην Σύρο πάνω από 260 πλοία.

*Το κείμενο αποδόθηκε στο μονοτονικό, διατηρήθηκε όμως η ορθογραφία του.

Γ. Λεονταρίτης, Ελληνική εμπορική ναυτιλία, Ε.Μ.Ν.Ε. Μνήμων, Αθήνα 1981, σ. 62-63.

ΚΕΙΜΕΝΟ Β

Σε κύριο ναυτιλιακό κέντρο της δυτικής Ελλάδας αναδεικνύεται η μικρή κωμόπολη σφηνωμένη σε μια γωνιά των βόρειων ακτών του Κορινθιακού κόλπου, το Γαλαξίδι. Πραγματοποιώντας μια πραγματικά εντυπωσιακή οικονομική άνθηση, το Γαλαξίδι, μέσα σε μία τριακονταετία, μεταξύ 1840 και 1870, πενταπλασιάζει το στόλο του. Το 1870, τη χρονιά της κορύφωσής του, διαθέτει 320 μεγάλα ιστιοφόρα και σχεδόν προκαλεί την αδιαμφισβήτητη κυρίαρχο του Αιγαίου, τη Σύρο, η οποία την ίδια χρονιά διαθέτει 700 ιστιοφόρα. Αποτελεί το κύριο ναυπηγικό κέντρο της δυτικής Ελλάδας και στηρίζει όλη του την ευημερία στην παραγωγή και εκμετάλλευση ιστιοφόρων.

ΠΙΝΑΚΑΣ: Ελληνικά ναυτικά κέντρα με ποντοπόρα φορτηγά ιστιοφόρα

	1840	1870
Γαλαξίδι	64	319
Σύρος	90	700
Σπέτσες	26	211
Ύδρα	24	119
Πειραιάς	1	49

Τζελίνα Χαρλαύτη, «Ναυτιλία», στο Κ. Κωστής – Σ. Πετμεζάς (επιμ.), Η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας τον 19ο αιώνα, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006, σ. 438 και 437.

ΚΕΙΜΕΝΟ Γ

Το διαμετακομιστικό εμπόριο αποτέλεσε την πρώτιστη οικονομική δραστηριότητα στη Σύρο σε όλη την περίοδο της ακμής της. Σπουδαία συμμετοχή στο συνολικό εμπόριο της πόλης είχαν και οι εισαγωγές, οι οποίες σαφώς υπερτερούσαν σημαντικά των εξαγωγών που πραγματοποιούνταν από τους συριανούς εμπόρους. Στην ουσία η Σύρος υπήρξε αφενός η αγορά διοχέτευσης των δυτικών και ανατολικών προϊόντων προς την Ανατολή και τη Δύση αντίστοιχα και αφετέρου ο τόπος εισόδου των εξωτερικών αγαθών προς την ελληνική ενδοχώρα. [...] Το εμπόρευμα που είχε παραγγελθεί από τον ερμούπολίτη έμπορο ερχόταν στη Σύρο για να κατατεθεί στην αποθήκη διαμετακόμισης (transit). Το ναυπηγείο της πόλης ήταν ένας από τους ζωτικότερους τομείς της τοπικής οικονομίας. Η πλούσια δραστηριότητά του οφείλεται στην παρουσία των ψαριανών και χίων ναυπηγών. [...] Στο πλευρό τους είχαν ένα πολυάριθμο εργατικό δυναμικό, το οποίο παρείχε ειδικευμένη εργασία. [...] Το συνολικά εργαζόμενο προσωπικό του ναυπηγείου ανέρχονταν σε πάνω από 1.000 άτομα. [...] Αν υπολογίσουμε ότι ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός της Ερμούπολης το 1850 ήταν 7.650 άτομα, τότε ο αριθμός των απασχολούμενων στο ναυπηγείο της πόλης υποδεικνύει τη μεγάλη σπουδαιότητα που είχαν οι ναυπηγικές εργασίες στη Σύρο. [...]

Β. Καρδάσης, «Η Σύρος σταυροδρόμι της Ανατολικής Μεσογείου», στο Γ.Β. Δερτιλής - Κ. Κωστής (επιμ.), Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας (18ος – 20ός αιώνας), Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1991, σ. 329, 325 και 332.

- Μόνο προς το τέλος του 19ου αιώνα η ελληνική ναυτιλία ακολούθησε ανοδική πορεία. Σωστό ή Λάθος, επαν 2018

- Ποιοι λόγοι συνέβαλαν στην ενίσχυση της ελληνικής ναυτιλιακής και εμπορικής δραστηριότητας στη διάρκεια του 18ου αιώνα και έως την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης; Επαναλ 2020
- Συνδυάζοντας τις ιστορικές σας γνώσεις με τις πληροφορίες από τα κείμενα που σας δίνονται, να παρουσιάσετε την εξέλιξη της ελληνικής ναυτιλίας από το 1840 έως και τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Επαν. 2021
- Με τη Γαλλική Επανάσταση και τους Ναπολέοντειους πολέμους, ευνοήθηκε ιδιαίτερα η ελληνική ναυτιλία. Ημερ / εσπ 2021

3. Η διανομή των εθνικών κτημάτων

- Η οριστική αντιμετώπιση του προβλήματος της διανομής των εθνικών κτημάτων έγινε με νομοθετικές ρυθμίσεις κατά την περίοδο 1870-1871. Σ ή Λ ημερ. 2002
- «Εθνικές γαίες» ορισμός, επαν. ημερ. 2001, εσπερ. 2002, ημερ 2003, εσπερ. 2004, επαν ημερ 2016, επαναλ. 2018, 2020 (παλαιό σύστ)
- Με ποιον τρόπο αντιμετωπίστηκε οριστικά το πρόβλημα της διανομής των «εθνικών γαιών» μετά το 1870; Ημερ. 2006
- Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα παρακάτω κείμενα που σας δίνονται, να αναφερθείτε στις νομοθετικές ρυθμίσεις του 1870-1871 και του 1917 για την επίλυση του αγροτικού ζητήματος στην Ελλάδα, και ειδικότερα: α. στους στόχους και το περιεχόμενο των ρυθμίσεων (μονάδες 15) β. στην υλοποίησή τους (μονάδες 10). Ημερ. 2016

4. Η εκμετάλλευση των ορυχείων

- Στο τέλος του 19ου αιώνα τα μεταλλευτικά προϊόντα κάλυπταν το 1/2 της συνολικής αξίας των ελληνικών εξαγωγών. Σ ή Λ επαν. ημερ. 2001
- Η Ελλάδα του 19ου αιώνα είχε μικρή ποικιλία μεταλλευτικών κοιτασμάτων, σε μεγάλες όμως ποσότητες. Σ ή Λ επαν. ημερ 2004
- Το Λαύριο υπήρξε η πιο γνωστή περιοχή μεταλλευτικής δραστηριότητας στην Ελλάδα του 19ου αιώνα. Σ ή Λ επαν. εσπ. 2004
- Πώς εξελίχθηκε η εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου στην Ελλάδα από τις αρχές της δεκαετίας του 1860 έως το τέλος του 19ου αιώνα επαν. ημερ. 2006

5. Η δημιουργία τραπεζικού συστήματος

- Σε ποια κατάσταση βρισκόταν το πιστωτικό σύστημα της χώρας μέχρι το 1841; Ημερ. 2001
- Τα κεφάλαια για την ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας προήλθαν κυρίως από το εσωτερικό. Σ ή Λ εσπερ. 2002
- Η ίδρυση τραπεζικού ιδρύματος στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος απέβλεπε μόνο στην εξάλειψη της τοκογλυφίας. Σ ή Λ επαν. ημερ. 2004
- Ποιες ήταν οι διαδικασίες για την ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας και ποια η δραστηριότητά της στα πρώτα στάδια της λειτουργίας της; επαν ημερ. 2005
- Η Εθνική Τράπεζα ιδρύθηκε το 1927. Σ ή Λ ημερ. 2006
- α) Ποια ήταν η οικονομική λειτουργία της Εθνικής Τράπεζας κατά τα πρώτα χρόνια μετά την ίδρυσή της; (μονάδες 5) β) Ποιοι ήταν οι λόγοι ίδρυσης της Τράπεζας της Ελλάδος (μονάδες 5) και ποιος ήταν ο ρόλος της στη διαχείριση των δημοσίων οικονομικών της χώρας μέχρι τις αρχές του 1932; (μονάδες 5) επαναλ. 2017
- Ποια ήταν η κατάσταση του πιστωτικού συστήματος της Ελλάδας από τα πρώτα χρόνια της Ανεξαρτησίας μέχρι την ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας; ημερ. 2020

6. Η βιομηχανία

- Η εμφάνιση και ανάπτυξη της βιομηχανίας στον ελληνικό χώρο κατά το 19ο αιώνα παρουσίασε τα ίδια γνωρίσματα με τα αντίστοιχα στη Δυτική και Κεντρική Ευρώπη. Σ ή Λ εσπερ. 2001
- Η ελληνική βιομηχανία κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα υπέφερε από την έλλειψη κεφαλαίων. Σ ή Λ ημερ. 2001
- Η εμφάνιση και ανάπτυξη της βιομηχανίας στον ελληνικό χώρο κατά το 19ο αιώνα παρουσίασε ελάχιστα κοινά σημεία με όσα συνέβαιναν στο πεδίο αυτό στη Δυτική και Κεντρική Ευρώπη. Επαν. ημερ. 2005

- Η εμφάνιση σημαντικών βιομηχανικών μονάδων στην Ελλάδα έγινε γύρω στα 1870. Σ ή Λ , επαναλ 2018

7. Τα δημόσια έργα

- Η διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου ξεκίνησε το 1881. Σ ή Λ επαν. ημερ. 2001
- Η διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου ξεκίνησε το 1893. Σ ή Λ ημερ. 2002
- Το έργο της διάνοιξης της διώρυγας της Κορίνθου ξεκίνησε το 1841. Σ ή Λ εσπερ. 2005
- Ποια δημόσια έργα κατασκευάστηκαν στην Ελλάδα στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα (εκτός από το σιδηροδρομικό δίκτυο); Επαν. εσπερ. 2005
- Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα κείμενα που σας δίνονται, να απαντήσετε στα ακόλουθα ερωτήματα:
 - α. Ποια ήταν η κατάσταση των υποδομών του ελληνικού κράτους κατά την περίοδο 1830-1870; (μονάδες 10)
 - β. Ποιοι παράγοντες και ποιο πολιτικό πρόγραμμα προώθησαν την ανάπτυξη του οδικού δικτύου στα τέλη του 19^{ου} – αρχές 20^{ου} αιώνα; (μονάδες 13)
 - γ. Ποιοι παράγοντες λειτούργησαν ανασταλτικά την ίδια περίοδο στην υλοποίηση του προγράμματος αυτού; (μονάδες 2) ημερ. 2019

8. Το δίκτυο των σιδηροδρόμων

- Να προσδιορίσετε, αν το περιεχόμενο των ακόλουθων προτάσεων είναι σωστό ή όχι, γράφοντας στο τετράδιό σας την ένδειξη Σωστό ή Λάθος δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί στην κάθε πρόταση. Η υλοποίηση προγραμμάτων κατασκευής σιδηροδρομικού δικτύου συνάντησε δυσκολίες, επειδή:
 - α. δεν υπήρξε κυβερνητικό ενδιαφέρον β. δεν υπήρχαν διεθνείς σιδηροδρομικοί άξονες, ώστε η χώρα να συνδεθεί με αυτούς γ. το ελληνικό κράτος δεν μπορούσε να εξοικονομήσει τα απαραίτητα κεφάλαια δ. οι θαλάσσιες μεταφορές περιόριζαν την αποδοτικότητα του σιδηροδρομικού δικτύου ε. το ενδιαφέρον των ξένων επενδυτών ήταν πολύ μικρό στ. οι ανάγκες του εμπορίου δεν απαιτούσαν τη δημιουργία σιδηροδρομικού δικτύου ζ. υπήρχε ήδη στη χώρα αξιόπιστο χερσαίο συγκοινωνιακό δίκτυο. Ημερ. 2000
- Αντλώντας στοιχεία από το παρακάτω κείμενο και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις: α. Να αφηγηθείτε το χρονικό της κατασκευής του ελληνικού σιδηροδρομικού δικτύου από το 1880 έως το 1909. β. Να αντιπαραβάλετε το ελληνικό σιδηροδρομικό δίκτυο με τα ευρωπαϊκά. Εσπερ. 2003
Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα κείμενα που σας δίνονται, να απαντήσετε στις εξής ερωτήσεις: α. Ποιες προσδοκίες καλλιέργησε η ιδέα της ανάπτυξης του σιδηροδρομικού δικτύου στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα; (μονάδες 10) β. Ποια ήταν η επέκταση του σιδηροδρομικού δικτύου μέχρι και την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα και ποιες δυσκολίες συνάντησε στην πραγματοποίησή της; (μονάδες 7) γ. Σε ποιο βαθμό εκπληρώθηκαν οι αναπτυξιακές προσδοκίες που γέννησε η κατασκευή του σιδηροδρομικού δικτύου στην Ελλάδα; (μονάδες 8) ημερ. 2018

9. Τα εθνικά δάνεια

- Να αναφέρετε τους λόγους που οδήγησαν τις ελληνικές κυβερνήσεις σε δανεισμό κατά την περίοδο 1860-1892 καθώς και τους τρόπους αξιοποίησης αυτών των δανείων. εσπερ. 2001
- Για ποιους λόγους οι ελληνικές κυβερνήσεις από τη δεκαετία του 1860 ως και τη δεκαετία του 1880 προέβησαν στη σύναψη δανείων και ποιες ανάγκες κάλυψαν τα εθνικά αυτά δάνεια; Εσπ. 2006

10. Η πτώχευση του 1893 και ο Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος

- Μετά την επιβολή του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου, η εγγύηση των Δυνάμεων αύξησε την πιστοληπτική ικανότητα του κράτους Σ ή Λ ημερ. 2001
- Αντλώντας στοιχεία από τα παρακάτω κείμενα και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις, να καταγράψετε τα αποτελέσματα από την επιβολή του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου (1898) στην Ελλάδα. Ημερ 2004
- Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος (Δ.Ο.Ε.). ορισμός, εσπερ. 2001, ημερ. 2005
- Αντλώντας στοιχεία από το κείμενο που ακολουθεί και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις, να αναφέρετε το στόχο και τα αποτελέσματα του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου (ΔΟΕ) που

επιβλήθηκε στην Ελλάδα το 1898. εσπερ. 2005

- «πτώχευση» (1893) ορισμός, επαν εσπερ. 2005
- Τα θετικά αποτελέσματα του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου (Δ.Ο.Ε.) επέτρεψαν την πραγματοποίηση των μεταρρυθμίσεων του Χαριλάου Τρικούπη. Σ ή Λ επαν. ημερ. 2006

11. Το εξωελλαδικό ελληνικό κεφάλαιο

- Οι συνταγματικές μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ (1856) έδιναν διευρυμένα δικαιώματα στους χριστιανούς της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Σ ή Λ εσπερ. 2001
- Βασικό χαρακτηριστικό των επενδύσεων των κεφαλαιούχων ομογενών κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα ήταν ο ευκαιριακός χαρακτήρας και η ρευστότητά τους Σ ή Λ επαν. ημερ. 2004
- Τανζιμάτ ορισμός, Ημερ. 2001, εσπερ. 2003, επαν. ημερ. 2003, εσπερ. 2006
- Χρησιμοποιώντας τα σχετικά χωρία του πιο κάτω κειμένου και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις να περιγράψετε τη δραστηριότητα του εξωελλαδικού ελληνικού κεφαλαίου στο ελληνικό κράτος από το 1870 έως το τέλος του 19ου αιώνα. Επαν. ημερ. 2006

Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20^Ο ΑΙΩΝΑ

1. Το αγροτικό ζήτημα

- Στον ελληνικό χώρο το πρόβλημα της έγγειας ιδιοκτησίας δεν γνώρισε τις εντάσεις που παρατηρήθηκαν σε άλλα ευρωπαϊκά ή βαλκανικά κράτη. (Σωστό ή λάθος) Εσπερ 2005 , ημερ/εσπερ. 2019
- αγροτική μεταρρύθμιση: ορισμός Εσπερ. Επαν. 2005
- Πώς εξελίχθηκε το αγροτικό ζήτημα στην περιοχή της Θεσσαλίας κατά το διάστημα 1881-1913; Ημερ. επαν 2008
- Η ολοκλήρωση της αγροτικής μεταρρύθμισης υπό την πίεση του προσφυγικού προβλήματος οδήγησε την αγροτική οικονομία της Ελλάδας σε καθεστώς μικροϊδιοκτησίας. Σωστό ή Λάθος Ημερ επαν 2010
- Το 1907 ψηφίστηκαν νόμοι οι οποίοι απαγόρευαν στην εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση να απαλλοτριώνει μεγάλες ιδιοκτησίες. Σωστό ή Λάθος Ημερ επαν 2011
- Στον ελληνικό χώρο το πρόβλημα της έγγειας ιδιοκτησίας γνώρισε τις εντάσεις που παρατηρήθηκαν και σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Σωστό ή Λάθος
- α. Να εξηγήσετε τους στόχους και τα αποτελέσματα της αγροτικής μεταρρύθμισης της κυβέρνησης Ελευθερίου Βενιζέλου το 1917.
- β. Να αναφερθείτε στην ολοκλήρωση της συγκεκριμένης μεταρρύθμισης και στα νέα προβλήματα που αναδείχθηκαν στην πορεία της. Ημερήσια 2011
- Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα κείμενα που σας δίνονται, να παρουσιάσετε τις ακόλουθες πτυχές του αγροτικού ζητήματος στη Θεσσαλία:
 - α) Τις πρακτικές των ιδιοκτητών των τσιφλικιών
 - β) Τις θέσεις του Τρικούπη και του Δηλιγιάννη στο ζήτημα αυτό
 - γ) Τα προβλήματα και τις διεκδικήσεις των κολίγων (μονάδες 7), καθώς και την εξέλιξη του ζητήματος αυτού από το 1907 μέχρι και το 1910 (Πανελλαδικές Εξετάσεις Ημερησίων Λυκείων 2013)
- Αγροτική μεταρρύθμιση : ορισμός (Ημερ 2014), επαν 2021
- Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα παρακάτω κείμενα που σας δίνονται, να αναφερθείτε στις νομοθετικές ρυθμίσεις του 1870-1871 και του 1917 για την επίλυση του αγροτικού ζητήματος στην Ελλάδα, και ειδικότερα: α. στους στόχους και το περιεχόμενο των ρυθμίσεων (μονάδες 15) β. στην υλοποίησή τους (μονάδες 10). Ημερ. 2016
- Συνδυάζοντας τις ιστορικές σας γνώσεις με τις πληροφορίες από τα κείμενα που σας δίνονται, να αναφερθείτε: α. στο πρόβλημα των τσιφλικιών, που δημιουργήθηκε με την προσαρτήση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος (1881). (μονάδες 10) β. στη στάση που τήρησαν οι ελληνικές κυβερνήσεις απέναντι στο πρόβλημα αυτό από το 1881 έως και το 1907. (μονάδες 15) Μονάδες 25 ημερ/ εσπερ 2021

2. Τα πρώτα βήματα του εργατικού κινήματος

- Φεντερασιόν: ορισμός Εσπερινά 2001 , Ημερήσια 2003, Εσπερ. επαν 2003, Ημερήσια 2005, Ημερήσια 2009, Ημερ. 2012, ημερ. 2015, επαν. 2017 , ημερ. / εσπερ. 2019

- Τα πρώτα βήματα του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα έως την έναρξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου) Εσπερ 2002
- Ποιοι λόγοι οδήγησαν στην καθυστέρηση της εμφάνισης και ανάπτυξης του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα κατά τον 19ο αιώνα σε σχέση με άλλες χώρες; Ημερήσια επαν 2004
- Το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος (ΣΕΚΕ) μετονομάστηκε σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος (Κ.Κ.Ε.) Σωστό ή Λάθος Εσπερ. 2004
- Στον ιδεολογικό τομέα η επικράτηση της Μεγάλης Ιδέας ευνόησε την ανάπτυξη και τη διάδοση ιδεολογιών με κοινωνικό και ταξικό περιεχόμενο. Σωστό ή Λάθος Ημερ επαν 2010)
- Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από το παράθεμα που σας δίνεται, να παρουσιάσετε και να εξηγήσετε τις ιδιομορφίες του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα, σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, από το τέλος του 19ου αιώνα ως την έναρξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Ημερ. Επαν 2009
- Η πολιτική και κοινωνική επιρροή των σοσιαλιστικών ομάδων και των εργατικών ομαδοποιήσεων, στο τέλος του 19ου αιώνα, ήταν σαφώς μεγαλύτερη στην Ελλάδα από εκείνη που άσκησαν αντίστοιχα κινήματα σε βιομηχανικές χώρες της Δύσης αλλά και σε βαλκανικές. Σ ή Λ (ημερ. 2014)
- Να αναφερθείτε στην κατάσταση του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα κατά τον 19ο αιώνα. (ημερ. 2015)
- Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και τις πηγές που σας δίνονται, να αναφερθείτε α) στις συνθήκες εργασίας στην Ελλάδα μέχρι τους Βαλκανικούς Πολέμους (μονάδες 10) και β) στους λόγους καθυστέρησης της ανάπτυξης του εργατικού κινήματος την ίδια περίοδο (μονάδες 15). Εσπερ. 2018
- Ποια ήταν τα αίτια της καθυστέρησης της ανάπτυξης του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα έως το τέλος των Βαλκανικών πολέμων; (μονάδες 9) β. Πώς διαμορφώθηκε το ελληνικό εργατικό κίνημα, κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου; (μονάδες 4) ημερ/ εσπ 2021

3 . Οι οικονομικές συνθήκες κατά την περίοδο 1910 - 1922

- Ποιες ήταν οι συνέπειες των Βαλκανικών Πολέμων για την εθνική οικονομία; Ημερ. 2003
- Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι, παρά το σημαντικό τους κόστος, δεν κλόνισαν την οικονομία της Ελλάδας (Σωστό ή Λάθος) Εσπερ 2005
- Το κόστος των Βαλκανικών πολέμων κλόνισε την ελληνική οικονομία (Σωστό ή Λάθος) Ημερ 2007, ημερ/ εσπερ 2016
- Το κύριο πρόβλημα που δημιουργήθηκε μετά τη λήξη των Βαλκανικών πολέμων ήταν η παρουσία ισχυρών μειονοτικών ομάδων στις νεοαποκτηθείσες περιοχές. (Σωστό ή Λάθος) Ημερ επαν 2007
- Να αιτιολογήσετε γιατί ήταν θετική η συμβολή της υπερπόντιας μετανάστευσης στην ελληνική οικονομία πριν από τους Βαλκανικούς πολέμους. ημερ 2008
- Συνδυάζοντας τις ιστορικές γνώσεις σας και τις πληροφορίες των παραθεμάτων που σας δίνονται, να αναφερθείτε στα οφέλη της Ελλάδας από τους Βαλκανικούς πολέμους, αλλά και στα προβλήματα που προέκυψαν από την ενσωμάτωση των νέων περιοχών στον εθνικό κορμό. Ημερήσια 2009
- Αντλώντας στοιχεία από τα παρακάτω κείμενα και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις να παρουσιάσετε τις επιλογές του «βενιζελισμού» αναφορικά με τις εθνικές επιδιώξεις και τον εκσυγχρονισμό του κράτους Ημερήσια 2005
- Να αναφερθείτε στα οφέλη της Ελλάδας από τους Βαλκανικούς πολέμους, καθώς και στα προβλήματα που προέκυψαν από την ενσωμάτωση των νέων περιοχών στη χώρα. (επαν. ημερ. 2015)
- Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα κείμενα και τον πίνακα που ακολουθούν, να αναφερθείτε: α. στις θετικές συνέπειες των Βαλκανικών πολέμων για την Ελλάδα (μονάδες 9) β. στο πρόβλημα που προέκυψε από την ενσωμάτωση των Νέων Χωρών, σχετικά με την εθνολογική σύσταση του πληθυσμού της χώρας (μονάδες 6) γ. στη διευθέτηση αυτού του προβλήματος κατά την περίοδο 1920-1928 (μονάδες 10). Επαν ημερ. 2016

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

Παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα ήταν στο τέλος των Βαλκανικών πολέμων βαριά χρεωμένη, η οικονομία της παρουσίασε κάποιο δυναμισμό που εξηγείται από την εμπιστοσύνη και αισιοδοξία που δημιούργησαν οι στρατιωτικές επιτυχίες στους Έλληνες για το μέλλον. Η εμπιστοσύνη αυτή φάνηκε επίσης στη σταθερότητα της δραχμής, που διατήρησε την ονομαστική της αξία, με την αύξηση των καταθέσεων στην Εθνική Τράπεζα και των αποθεμάτων χρυσού, τη διατήρηση του ισοζυγίου πληρωμών στο εξωτερικό εμπόριο και τη σχετική σταθερότητα του εισοδήματος που προερχόταν από αυτό.

Γ. Λεονταρίτης, «Οικονομία και κοινωνία από το 1914-1918», στο Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΕ', Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1978, σ. 84.

ΚΕΙΜΕΝΟ Β

Ο Κωνσταντίνος Ρακτιβάν, τον Οκτώβριο του 1912, ορίζεται ως αντιπρόσωπος της ελληνικής κυβέρνησης για τον συντονισμό της προσωρινής διοίκησης των καταληφθεισών [Νέων] Χωρών, εγκαθίσταται στη Θεσσαλονίκη και δηλώνει: «Να προσενηχθώ* προς πάσας τας εθνικότητας εν ισότητι και δικαιοσύνη, να σεβασθώ τα δικαιώματα των ατόμων και να εργασθώ διά την ευημερίαν όλων των κατοίκων της χώρας ταύτης [Μακεδονίας] αδιακρίτως. Αύται εισίν άλλως τε και αι γενικαί αρχαί, αίτινες κρατούσι και καθοδηγούσι την διοίκησιν εν Ελλάδι, ώστε πάντα ταύτα δεν είναι δι' εμέ νέα. [...] Καταλήγων δηλώ αύθις κατηγορηματικώς ότι ειλικρινεστάτη επιθυμία μου είναι να ίδω αποκαθισταμένους αδελφικούς δεσμούς μεταξύ των διαφόρων στοιχείων, άτινα κατοικοῦσι την χώραν ταύτην [Μακεδονία], δεσμούς βασιζομένους τουλάχιστον επί της κοινότητος των συμφερόντων και απολύτου ισότητος, μεθ' ης θέλουσι κυβερνάσθαι...». Κ. Ρακτιβάν, Έγγραφα και σημειώσεις εκ της πρώτης Ελληνικής Διοικήσεως της Μακεδονίας 1912-1913, επιμ. Κ. Θ. Δημαράς, Θεσσαλονίκη, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, 1951, σσ. 39-43, στο Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, τ. 6, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2003, σσ. 66-67. *Να προσενηχθώ: να συμπεριφερθώ.

ΠΙΝΑΚΑΣ

*Ο πίνακας ήταν του βιβλίου σελ. 167

➤ Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και τις πηγές που σας δίνονται, να αναφερθείτε στα αποτελέσματα των Βαλκανικών Πολέμων (1912-1913) για την Ελλάδα και τις προοπτικές που δημιουργήσαν για το ελληνικό κράτος. Μονάδες 25 εσπερ. 2019

4 . Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (1914 - 1918)

- Ποια είναι η ιδιομορφία των δανείων που ενέκριναν οι Σύμμαχοι για την Ελλάδα και ποια η χρήση τους μέχρι το 1920; Εσπερ. Επαν. 2003
- Με τη διχοτόμηση της δραχμής το 1922, το ελληνικό κράτος εξοικονόμησε 1.200.000.000 δραχμές. Σωστό ή Λάθος Ημερ. Επαν. 2004)
- α. Ποια επίπτωση είχε για την ελληνική οικονομία η ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1920; β. Πώς η νέα κυβέρνηση αντιμετώπισε το οικονομικό αδιέξοδο, που δημιουργήθηκε από την ανάκληση του ιδιόμορφου εξωτερικού δανείου, το οποίο είχε εγκριθεί από τους Συμμάχους, για να χρηματοδοτηθεί η συμμετοχή της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο; Ημερήσια 2008
- Το εγχείρημα της διχοτόμησης του χαρτονομίσματος τον Μάρτιο του 1922 απέφερε στην ελληνική οικονομία 1,2 δισεκατομμύρια δραχμές. Σωστό ή Λάθος Ημερ. επαν. 2010
- Διχοτόμηση της δραχμής (Μάρτιος 1922) ορισμός ημερ. επαν. 2011
- Πώς κάλυψε η Ελλάδα το κόστος της συμμετοχής της στις πολεμικές αναμετρήσεις από το 1917 μέχρι το 1920; Επαν. 2018
- α. Ποιες ήταν οι πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα μετά την εκλογική ήττα του Ελευθερίου Βενιζέλου το 1920; β. Πώς οι εξελίξεις αυτές επηρέασαν τη στάση των Συμμάχων απέναντι στη χώρα; Ημερ./ εσπερ. 2019
- Τα ποσά του δανεισμού του 1917 δεν εκταμιεύτηκαν ούτε δόθηκαν στην Ελλάδα. (ημερ. 2020 παλαιό)
- Να παρουσιάσετε τις συνθήκες διαμόρφωσης της νομισματικής πολιτικής των φιλοβασιλικών κυβερνήσεων από τις εκλογές του Νοεμβρίου του 1920 έως τη Μικρασιατική καταστροφή. Ημερ./ εσπ. 2021

6 . Η ελληνική οικονομία κατά την περίοδο του μεσοπολέμου

- Ποιοι παράγοντες επέτρεψαν την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου; εσπερ. 2003
- Ποια ήταν τα πλεονεκτήματα, που είχε αποκτήσει η Ελλάδα του μεσοπολέμου (1919-1939), τα οποία επέτρεψαν τη θετική οικονομική της πορεία; ημερ. επαν. 2007
- Ποια πλεονεκτήματα, που επέτρεπαν μια θετική οικονομική πορεία, εξασφάλισε η Ελλάδα στη διάρκεια του Μεσοπολέμου (1919-1939); Ημερήσια 2012

- Η Ελλάδα του Μεσοπολέμου δεν είχε ολοκληρώσει την αγροτική της μεταρρύθμιση. Σ ή Λ ημερ/εσπ. 2019
- Ποιοι παράγοντες επέτρεψαν τη θετική πορεία της ελληνικής οικονομίας κατά την περίοδο του μεσοπολέμου (1919-1939); Επαναλ. 2019

7.Οι μεγάλες επενδύσεις

- Ποιες ήταν οι μεγάλες επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή; Ημερ.επαν. 2003
- Ποιες μεγάλες επενδύσεις έγιναν στην Ελλάδα κατά την περίοδο του μεσοπολέμου; Εσπερ-επαν 2004
- ΟΥΛΕΝ ορισμός Ημερ-επαν 2006
- Ποιες μεγάλες επενδύσεις έγιναν στην Ελλάδα κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου; Εσπερ-επαν.2006
- Ποιες μεγάλες επενδύσεις έγιναν στην Αθήνα στους τομείς της υδροδότησης και της παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος κατά την περίοδο του μεσοπολέμου; Ημερ 2007
- Η αμερικανική εταιρεία ΟΥΛΕΝ το 1925 ανέλαβε την εγκατάσταση μονάδων παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος στην Αθήνα. Σωστό ή Λάθος Ημερ επαν 2010
- Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα παρακάτω κείμενα που σας δίνονται, να αναφερθείτε: α. στις ανάγκες για επενδύσεις μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή (μονάδες 10) και β. στις επενδύσεις αυτές, τη διαχείρισή τους και τα αποτελέσματά τους (μονάδες 15). Εσπερ. 2017
- Η κατασκευή του φράγματος και της τεχνητής λίμνης του Μαραθώνα ήταν έργο της Αμερικανικής εταιρείας ΟΥΛΕΝ. Επαναλ. 2019
- Ποιες σημαντικές επενδύσεις στις υποδομές του ελληνικού κράτους πραγματοποιήθηκαν μετά τον Μικρασιατικό Πόλεμο; Επαναλ 2020

8.Η Τράπεζα της Ελλάδος

- Ποιοι ήταν οι λόγοι της ίδρυσης και ποια τα αποτελέσματα της δραστηριότητας της Τραπέζης της Ελλάδος έως το 1932; Ημερήσια 2002
- Ποιοι ήταν οι λόγοι της ίδρυσης και ποια τα αποτελέσματα της δραστηριότητας της Τραπέζης της Ελλάδος έως το 1932; Εσπερινά 2004
- Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από το παράθεμα που σας δίνεται, να αναφερθείτε στους σκοπούς (μονάδες 5), την οργάνωση (μονάδες 5) και το έργο (μονάδες 15) της Τράπεζας της Ελλάδος μέχρι τις αρχές του 1932. Ημερήσια 2010
- Το Μάιο του 1927 ιδρύθηκε η Τράπεζα της Ελλάδος, η οποία άρχισε τη λειτουργία της ένα χρόνο αργότερα. Σ ή Λ Ημερ. 2014
- α) Ποια ήταν η οικονομική λειτουργία της Εθνικής Τράπεζας κατά τα πρώτα χρόνια μετά την ίδρυσή της; (μονάδες 5) β) Ποιοι ήταν οι λόγοι ίδρυσης της Τράπεζας της Ελλάδος και ποιος ήταν ο ρόλος της στη διαχείριση των δημοσίων οικονομικών της χώρας μέχρι τις αρχές του 1932; επαν ημερ/εσπερ 2017
- Η Τράπεζα της Ελλάδος ιδρύθηκε με αφορμή αίτημα της ΕΑΠ Σωστό ή Λάθος ημερ./εσπερ. 2018
- Συνδυάζοντας τις ιστορικές σας γνώσεις με τις απαραίτητες πληροφορίες από τα κείμενα που σας δίνονται, να παρουσιάσετε: α. τη συμβολή της Τράπεζας της Ελλάδος στη βελτίωση της ελληνικής δημόσιας οικονομίας (1928-1932) και (μονάδες 12) β. τις προσπάθειες της Ελληνικής Κυβέρνησης στην αντιμετώπιση της κρίσης του 1929 τόσο στις εσωτερικές όσο και στις εξωτερικές οικονομικές συναλλαγές. (μονάδες 13) ημερ 2020
- Συνδυάζοντας τις ιστορικές σας γνώσεις με τις πληροφορίες από τα κείμενα που σας δίνονται, να απαντήσετε στα ακόλουθα ερωτήματα: α. Ποιες ανάγκες κάλυψε και ποιες λειτουργίες επιτέλεσε η Τράπεζα της Ελλάδος με την ίδρυσή της; Κάτω από ποιες συνθήκες ανατράπηκαν τα επιτεύγματά της; (μονάδες 8) β. Η εγκατάλειψη ποιου νομισματικού κανόνα ακύρωσε τις προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης να αποτρέψει την κρίση (1932); (μονάδες 7) γ. Ποιες ήταν οι συνέπειες της κρίσης στην εξυπηρέτηση των εξωτερικών δανείων και στο εξωτερικό εμπόριο, και πώς χαρακτηρίζεται η νέα δημοσιονομική πολιτική; Ημερ. 2020 παλαιό

9. Η κρίση του 1932

- Κλήριγκ : ορισμός Ημερήσια επαν.2003, εσπερ. 2003 , ημερ/ εσπερ. 2018 , επαν 2021

- Πώς εκδηλώθηκε στην Ελλάδα η «κρίση του 1932» και ποιες ήταν οι επιπτώσεις της στο οικονομικό πεδίο; Ημερήσια 2006
- Την άνοιξη του 1932 η κυβέρνηση της Ελλάδας δεν μπόρεσε να αποφύγει την αναστολή της μετατρεψιμότητας του εθνικού νομίσματος. Σωστό ή Λάθος Ημερ. Επαν. 2011
- Να παρουσιάσετε τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 1929-32 στο εξωτερικό εμπόριο και στην πολιτική ζωή της Ελλάδας, σε συνδυασμό με τις γενικότερες διεθνείς εξελίξεις. Ημερ. Επαν. 2012
- Οι προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης να αποτρέψει την κρίση του 1932 εξάντλησαν τα αποθέματα της χώρας σε χρυσό και συνάλλαγμα Σ ή Λ ημερ./ εσπερ. 2016